

Θεματικό δελτίο

ΠΕΔΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΧΑΡΤΗ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) ορίζεται στο άρθρο 51 αυτού, το οποίο προβλέπει τα εξής:

«1. Οι διατάξεις του [...] Χάρτη απευθύνονται στα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης, τηρουμένης της αρχής της επικουρικότητας, καθώς και στα κράτη μέλη, μόνον όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Κατά συνέπεια, οι ανωτέρω σέβονται τα δικαιώματα, τηρούν τις αρχές και προάγουν την εφαρμογή τους, σύμφωνα με τις αντίστοιχες αρμοδιότητές τους και εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων της Ένωσης, όπως της απονέμονται από τις Συνθήκες.

2. Ο [...] Χάρτης δεν διευρύνει το πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης πέραν των αρμοδιοτήτων της Ένωσης και δεν θεσπίζει νέες αρμοδιότητες και καθήκοντα για την Ένωση, ούτε τροποποιεί τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα όπως ορίζονται στις Συνθήκες.»

Όσον αφορά τις πράξεις του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο, στη νομολογία του σχετικά με το κύρος ορισμένων πράξεων του παράγωγου δικαίου ¹, διενήργησε έλεγχο υπό το πρίσμα των

---

¹ Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 8ης Απριλίου 2014, *Digital Rights Ireland* κ.λπ. (C-293/12 και C-594/12, EU:C:2014:238, σκέψη 69), της 15ης Φεβρουαρίου 2016, *N. (C-601/15 PPU, EU:C:2016:84, σκέψη 82)*, της 21ης Δεκεμβρίου 2016, *Associazione Italia Nostra Onlus (C-444/15, EU:C:2016:978, σκέψεις 63 και 64)*, της 5ης Ιουλίου 2017, *Fries (C-190/16, EU:C:2017:513, σκέψη 80)*, της 29ης Μαΐου 2018, *Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen* κ.λπ. (C-426/16, EU:C:2018:335, σκέψεις 80 και 84), της 14ης Μαΐου 2019, *M* κ.λπ. (Ανάκληση του καθεστώτος πρόσφυγα) (C-391/16, C-77/17 και C-78/17, EU:C:2019:403, σκέψη 112), και της 16ης Ιουλίου 2020, *Facebook Ireland* και *Schrems* (C-311/18, EU:C:2020:559, σκέψεις 149 και 199).

θεμελιωδών δικαιωμάτων και διευκρίνισε ότι πράξεις όπως οι κανονισμοί και οι οδηγίες του δικαίου της Ένωσης πρέπει οπωσδήποτε να ερμηνεύονται υπό το πρίσμα αυτό ². Ομοίως, η Ένωση δεν δύναται να συνάπτει διεθνείς συμφωνίες οι οποίες δεν είναι συμβατές με τα θεμελιώδη δικαιώματα ³.

Όσον αφορά τα κράτη μέλη, το Δικαστήριο απεφάνθη, στο πλαίσιο πολυάριθμων αιτήσεων προδικαστικής αποφάσεως, σχετικά με την έννοια της «εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης», υποδεικνύοντας, ιδίως, σειρά στοιχείων που είναι δυνατόν να λαμβάνονται υπόψη προκειμένου να εκτιμηθεί αν μια εθνική ρύθμιση εμπίπτει στην εν λόγω έννοια.

I. Η εφαρμογή του Χάρτη στα θεσμικά και λοιπά όργανα και στους οργανισμούς της Ένωσης

Απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2016 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Ledra Advertising κ.λπ. κατά Επιτροπής και ΕΚΤ (C-8/15 P έως C-10/15 P, EU:C:2016:701)

Η Κυπριακή Δημοκρατία, που έχει ως νόμισμα το ευρώ, είχε ζητήσει χρηματοδοτική συνδρομή από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ΕΜΣ) ⁴ λόγω των δυσχερειών τις οποίες αντιμετώπισαν στην αρχή του 2012 ορισμένες τράπεζες εγκατεστημένες σε αυτό το κράτος μέλος. Η εν λόγω συνδρομή επρόκειτο να χορηγηθεί στο πλαίσιο προγράμματος μακροοικονομικής προσαρμογής που θα συγκεκριμενοποιούνταν από μνημόνιο κατανόησης το οποίο θα διαπραγματευόταν, μεταξύ άλλων, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξ ονόματος του ΕΜΣ. Το μνημόνιο αυτό υπεγράφη στις 26 Απριλίου 2013 από την Κυπριακή Δημοκρατία και τον ΕΜΣ ⁵. Οι προσφεύγοντες της κύριας δίκης, οι οποίοι διατηρούσαν καταθέσεις σε ορισμένες τράπεζες εγκατεστημένες στην Κύπρο, άσκησαν προσφυγές ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου με αίτημα, αφενός, την ακύρωση ορισμένων σημείων του εν λόγω μνημονίου και, αφετέρου, την αποκατάσταση της ζημίας που εκτιμούσαν ότι είχαν υποστεί. Κατά την άποψή τους, η ζημία αυτή οφειλόταν τόσο στη συμπερίληψη των επίμαχων σημείων στο μνημόνιο κατανόησης όσο και στην παράβαση, εκ μέρους της Επιτροπής, της υποχρέωσής της να μεριμνά για τη συμφωνία του μνημονίου με το δίκαιο της Ένωσης και, ειδικότερα, με το άρθρο 17 («δικαίωμα ιδιοκτησίας»), παράγραφος 1, του Χάρτη. Το Γενικό Δικαστήριο έκρινε τις προσφυγές τους εν μέρει απαράδεκτες και εν μέρει αβάσιμες και, ακολούθως, οι προσφεύγοντες άσκησαν αναίρεση ενώπιον του Δικαστηρίου.

2 Βλ., μεταξύ άλλων, [αποφάσεις της 20ής Μαΐου 2003, Österreichischer Rundfunk κ.λπ. \(C-465/00, C-138/01 και C-139/01, EU:C:2003:294, σκέψεις 68 επ.\)](#), [της 4ης Μαρτίου 2010, Chakroun \(C-578/08, EU:C:2010:117, σκέψεις 44 επ.\)](#), [της 13ης Μαΐου 2014, Google Spain και Google \(C-131/12, EU:C:2014:317, σκέψεις 68 επ.\)](#), [της 11ης Σεπτεμβρίου 2014, A \(C-112/13, EU:C:2014:2195, σκέψεις 51 επ.\)](#), [της 6ης Οκτωβρίου 2015, Orizzonte Salute \(C-61/14, EU:C:2015:655, σκέψεις 49 επ.\)](#), [της 6ης Οκτωβρίου 2015, Schrems \(C-362/14, EU:C:2015:650, σκέψεις 38 επ.\)](#), και [της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Tele2 Sverige και Watson κ.λπ. \(C-203/15 και C-698/15, EU:C:2016:970, σκέψεις 91 επ.\)](#).

3 Γνωμοδότηση 1/15 (Συμφωνία PNR μεταξύ ΕΕ και Καναδά), της 26ης Ιουλίου 2017 (ΕΕ:C:2017:592).

4 Η Συνθήκη για τη θέσπιση του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας συνήφθη στις Βρυξέλλες (Βέλγιο), στις 2 Φεβρουαρίου 2012, μεταξύ του Βασιλείου του Βελγίου, της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, της Δημοκρατίας της Εσθονίας, της Ιρλανδίας, της Ελληνικής Δημοκρατίας, του Βασιλείου της Ισπανίας, της Γαλλικής Δημοκρατίας, της Ιταλικής Δημοκρατίας, της Κυπριακής Δημοκρατίας, του Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου, της Μάλτας, του Βασιλείου των Κάτω Χωρών, της Δημοκρατίας της Αυστρίας, της Πορτογαλικής Δημοκρατίας, της Δημοκρατίας της Σλοβενίας, της Σλοβακικής Δημοκρατίας και της Δημοκρατίας της Φινλανδίας. Η Συνθήκη αυτή τέθηκε σε ισχύ στις 27 Σεπτεμβρίου 2012.

5 Μνημόνιο κατανόησης για τους ειδικούς όρους οικονομικής πολιτικής, που συνήφθη μεταξύ της Κυπριακής Δημοκρατίας και του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (ΕΜΣ) στις 26 Απριλίου 2013 (στο εξής: μνημόνιο κατανόησης της 26ης Απριλίου 2013).

Όσον αφορά το ζήτημα κατά πόσον ο Χάρτης είχε εφαρμογή στην προκειμένη περίπτωση, το Δικαστήριο τόνισε ότι τα κράτη μέλη δεν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης στο πλαίσιο της Συνθήκης για τη θέσπιση του ΕΜΣ, και επομένως ο Χάρτης δεν απευθύνεται σε αυτά στο ως άνω πλαίσιο, πλην όμως ο Χάρτης απευθύνεται στα θεσμικά όργανα της Ένωσης ακόμη και όταν αυτά ενεργούν εκτός του νομικού πλαισίου της Ένωσης.

Το Δικαστήριο προσέθεσε ότι, στο πλαίσιο της υπογραφής μνημονίου κατανόησης όπως αυτό της 26ης Απριλίου 2013, η Επιτροπή υποχρεούται βάσει τόσο του άρθρου 17, παράγραφος 1, ΣΕΕ, το οποίο της αναθέτει το γενικό καθήκον να επιβλέπει την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης, όσο και του άρθρου 13, παράγραφοι 3 και 4, της Συνθήκης για τη θέσπιση του ΕΜΣ, το οποίο της επιβάλλει να μεριμνά για τη συμβατότητα με το δίκαιο της Ένωσης των μνημονίων κατανόησης που συνάπτονται από τον ΕΜΣ, να διασφαλίζει ότι το μνημόνιο είναι σύμφωνο με τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται από τον Χάρτη. Συνεπώς, το Δικαστήριο έκρινε ότι, στην προκειμένη περίπτωση, όφειλε να εξετάσει, όσον αφορά τις αγωγές αποζημίωσης, αν η Επιτροπή, στο πλαίσιο της υπογραφής του μνημονίου κατανόησης της 26ης Απριλίου 2013, είχε συμβάλει σε κατάφωρη προσβολή του κατά την έννοια του άρθρου 17, παράγραφος 1, του Χάρτη δικαιώματος ιδιοκτησίας των αναιρεσιόντων (σκέψεις 67 και 68) ⁶.

II. Η εφαρμογή του Χάρτη στα κράτη μέλη: η έννοια της «εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης»

1. Οι εφαρμοστέες αρχές

Απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2013 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105)

Η διαφορά της κύριας δίκης, η οποία είχε ανακύψει μεταξύ της Åklagaren (σουηδικής εισαγγελικής αρχής) και του Η. Åkerberg Fransson, αφορούσε την ποινική δίωξη που είχε ασκηθεί σε βάρος του τελευταίου για σοβαρή φοροδιαφυγή. Ειδικότερα, με βάση το κατηγορητήριο, ο Η. Åkerberg Fransson είχε παράσχει, με τις φορολογικές δηλώσεις του για τα οικονομικά έτη 2004 και 2005, ανακριβή στοιχεία που εξέθεσαν το Δημόσιο Ταμείο στον κίνδυνο απώλειας εσόδων κατά την είσπραξη του φόρου εισοδήματος και του φόρου προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ). Επίσης, κατά του ιδίου προσώπου είχε ασκηθεί δίωξη και για παράλειψη δήλωσης των εργοδοτικών εισφορών για τις περιόδους αναφοράς του Οκτωβρίου 2004 και του Οκτωβρίου 2005, όπερ εξέθεσε τους κοινωνικοασφαλιστικούς οργανισμούς στον κίνδυνο απώλειας εσόδων.

Η φορολογική διοίκηση επέβαλε στον Η. Åkerberg Fransson διάφορες κυρώσεις για τα δύο επίμαχα φορολογικά έτη, ήτοι κυρώσεις όσον αφορά τα εισοδήματα από την οικονομική του δραστηριότητα, όσον αφορά τον ΦΠΑ και όσον αφορά τις εργοδοτικές εισφορές. Οι κυρώσεις αυτές του επιβλήθηκαν εντόκως και δεν προσβλήθηκαν ενώπιον διοικητικού δικαστηρίου. Η

⁶ Η απόφαση αυτή παρουσιάστηκε στην Έκθεση Πεπραγμένων 2016, σ. 69.

απόφαση περί επιβολής τους στηρίχθηκε στα ίδια πραγματικά περιστατικά περί ψευδών δηλώσεων τα οποία είχε λάβει υπόψη η εισαγγελική αρχή κατά την ποινική διαδικασία.

Ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου ανέκυψε το ζήτημα του κατά πόσον η ποινική δίωξη σε βάρος του H. Åkerberg Fransson έπρεπε να κηρυχθεί απαράδεκτη με το αιτιολογικό ότι του είχε ήδη επιβληθεί κύρωση για την ίδια πράξη στο πλαίσιο άλλης διαδικασίας, κάτι το οποίο μπορούσε να θεωρηθεί ότι συνιστά παράβαση της απαγόρευσης της επιβολής διττής κυρώσεως για την ίδια αξιόποινη πράξη, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 4 του Πρωτοκόλλου αριθ. 7 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και στο άρθρο 50 του Χάρτη. Συνεπώς, το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε στο Δικαστήριο το ερώτημα, μεταξύ άλλων, αν η αρχή *ne bis in idem* που κατοχυρώνεται στο άρθρο 50 του Χάρτη εμποδίζει την άσκηση ποινικής δίωξης για φοροδιαφυγή κατά κατηγορούμενου, όταν σε αυτόν έχει ήδη επιβληθεί φορολογική κύρωση για την ίδια πράξη ψευδούς δήλωσης.

Το Δικαστήριο, εξετάζοντας το ζήτημα της αρμοδιότητάς του, υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη, όσον αφορά τη δράση των κρατών μελών, ορίζεται στο άρθρο του 51, παράγραφος 1, το οποίο προβλέπει ότι οι διατάξεις του Χάρτη απευθύνονται στα κράτη μέλη μόνον όταν αυτά εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Συναφώς, επισήμανε ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στην έννομη τάξη της Ένωσης μπορούν να εφαρμόζονται σε όλες τις καταστάσεις που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης, αλλά όχι πέραν των καταστάσεων αυτών. Το Δικαστήριο τόνισε ότι, για τον λόγο αυτόν, δεν μπορεί να εκτιμήσει, με γνώμονα τον Χάρτη, εθνική κανονιστική ρύθμιση που δεν εντάσσεται στο πλαίσιο του δικαίου της Ένωσης. Αντιθέτως, όταν η ρύθμιση αυτή εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο, αποφαινόμενο επί αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, οφείλει να παρέχει όλα τα αναγκαία ερμηνευτικά στοιχεία για την εκτίμηση, εκ μέρους του εθνικού δικαστηρίου, της συμφωνίας της κανονιστικής αυτής ρύθμισης με τα θεμελιώδη δικαιώματα των οποίων τον σεβασμό διασφαλίζει (σκέψεις 17 έως 23) ⁷.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο επισήμανε ότι οι φορολογικές κυρώσεις και η ποινική δίωξη των οποίων ο H. Åkerberg Fransson αποτέλεσε ή αποτελεί το αντικείμενο συνδέονται εν μέρει με παραβάσεις των υποχρεώσεων του όσον αφορά τις δηλώσεις του στον τομέα του ΦΠΑ. Εκτίμησε, αφενός, ότι από το άρθρο 2, το άρθρο 250, παράγραφος 1, και το άρθρο 273 της οδηγίας 2006/112 ⁸ και από το άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ απορρέει ότι κάθε κράτος μέλος έχει την υποχρέωση να λαμβάνει όλα τα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα που είναι κατάλληλα να εξασφαλίσουν την είσπραξη ολοκλήρου του ΦΠΑ που οφείλεται στο έδαφός του και να καταπολεμήσει τη φοροδιαφυγή. Αφετέρου, διαπίστωσε ότι το άρθρο 325 ΣΛΕΕ υποχρεώνει τα κράτη μέλη να καταπολεμούν, με αποτρεπτικά και αποτελεσματικά μέτρα, τις παράνομες δραστηριότητες που θίγουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης, σημειώνοντας συναφώς ότι οι ίδιοι πόροι της Ένωσης περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, κατά το άρθρο 2, παράγραφος 1, της απόφασης 2007/436 ⁹, τα έσοδα από την εφαρμογή ενιαίου συντελεστή όσον αφορά την εναρμονισμένη βάση του ΦΠΑ, η οποία καθορίζεται σύμφωνα με τους κανόνες της Ένωσης. Εκ των ανωτέρω το Δικαστήριο συνήγαγε ότι φορολογικές κυρώσεις και ποινική δίωξη για

⁷ Η απόφαση αυτή παρουσιάστηκε στην Έκθεση Πεπραγμένων 2013, σ. 16.

⁸ Οδηγία 2006/112/ΕΚ του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2006, σχετικά με το κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας (ΕΕ 2006, L 347, σ. 1).

⁹ Απόφαση 2007/436/ΕΚ, Ευρατόμ του Συμβουλίου, της 7ης Ιουνίου 2007, για το σύστημα των ιδίων πόρων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΕ 2007, L 163, σ. 17).

φοροδιαφυγή, όπως αυτές των οποίων αντικείμενο ήταν ή είναι ο H. Åkerberg Fransson λόγω της ανακρίβειας των στοιχείων που παρέσχε όσον αφορά τον ΦΠΑ, συνιστούν εφαρμογή του άρθρου 2, του άρθρου 250, παράγραφος 1, και του άρθρου 273 της οδηγίας 2006/112 καθώς και του άρθρου 325 ΣΛΕΕ και, συνεπώς, του δικαίου της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη. Επομένως, το Δικαστήριο έκρινε εαυτό αρμόδιο να απαντήσει στα υποβληθέντα προδικαστικά ερωτήματα και να παράσχει όλα τα στοιχεία ερμηνείας που ήταν αναγκαία για την εκ μέρους του αιτούντος δικαστηρίου εκτίμηση της συμφωνίας της εθνικής κανονιστικής ρύθμισης προς την αρχή *ne bis in idem* που κατοχυρώνεται στο άρθρο 50 του Χάρτη (σκέψεις 24 έως 27 και 31).

Απόφαση της 10ής Ιουλίου 2014, Julián Hernández κ.λπ (C-198/13, EU:C:2014:2055)

Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, επτά μισθωτών και, αφετέρου, των ευρισκομένων σε κατάσταση αφερεγγυότητας εργοδοτών τους και του ισπανικού Δημοσίου, με αντικείμενο την καταβολή των μισθών που οφείλονταν στους εν λόγω μισθωτούς συνεπεία της απολύσεώς τους, η οποία κρίθηκε άκυρη από τα εθνικά δικαστήρια.

Με βάση την εφαρμοστέα εν προκειμένω ισπανική ρύθμιση, ο εργοδότης μπορεί να ζητήσει από το ισπανικό Δημόσιο να καταβάλει τους μισθούς υπερημερίας που οφείλονται μετά την παρέλευση της 60ής εργάσιμης ημέρας από της ασκήσεως της αγωγής κατά του κύρους της απόλυσης. Σε περίπτωση που ο εργοδότης δεν έχει καταβάλει τους συγκεκριμένους μισθούς και τελεί σε κατάσταση προσωρινής αφερεγγυότητας, ο οικείος εργαζόμενος μπορεί, διά υποκαταστάσεως εκ του νόμου, να ζητήσει απευθείας από το εν λόγω κράτος μέλος την καταβολή των προαναφερθέντων μισθών.

Το αιτούν δικαστήριο ζήτησε να διευκρινιστεί αν η εν λόγω ρύθμιση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2008/94¹⁰ και αν προσκρούει στο άρθρο 20 («Ισότητα έναντι του νόμου») του Χάρτη, καθόσον τυγχάνει εφαρμογής μόνο σε περίπτωση καταχρηστικής απόλυσης, εξαιρουμένων των περιπτώσεων άκυρης απόλυσης.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι, κατά τις σχετικές με το άρθρο 51 του Χάρτη επεξηγήσεις, οι οποίες πρέπει να λαμβάνονται δεόντως υπόψη δυνάμει του άρθρου του 52, παράγραφος 7, η έκφραση «όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης» που προβλέπεται στο εν λόγω άρθρο επιβεβαιώνει τη νομολογία του Δικαστηρίου η οποία είχε διαμορφωθεί πριν από τη θέση σε ισχύ του Χάρτη, κατά την οποία η απαίτηση σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων που ορίζεται στο πλαίσιο της Ένωσης είναι δεσμευτική για τα κράτη μέλη μόνον όταν ενεργούν εντός του πεδίου εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης. Εξάλλου, το Δικαστήριο επισήμανε ότι είχε ήδη διαπιστώσει ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα της Ένωσης δεν εφαρμόζονται σε κατάσταση στην οποία οι διατάξεις της Ένωσης στον σχετικό τομέα δεν επιβάλλουν καμία συγκεκριμένη υποχρέωση στα κράτη μέλη όσον αφορά την εν λόγω κατάσταση. Το Δικαστήριο διευκρίνισε, επιπλέον, ότι το γεγονός απλώς και μόνον ότι ένα εθνικό μέτρο εμπίπτει στον τομέα στον οποίο η Ένωση διαθέτει αρμοδιότητες δεν το εντάσσει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης και, ως εκ τούτου, δεν συνεπάγεται εφαρμογή του

¹⁰ Οδηγία 2008/94/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 2008, περί προστασίας των μισθωτών σε περίπτωση αφερεγγυότητας του εργοδότη (ΕΕ 2008, L 283, σ. 36).

Χάρτη. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, προκειμένου να κριθεί αν εθνικό μέτρο συνιστά εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, πρέπει να εξετασθεί, μεταξύ άλλων στοιχείων, αν η επίμαχη εθνική ρύθμιση σκοπεύει στην εφαρμογή διάταξης του δικαίου της Ένωσης, ο χαρακτήρας της ρύθμισης αυτής και το αν με αυτήν επιδιώκεται η επίτευξη σκοπών διαφορετικών από εκείνους του δικαίου της Ένωσης, ακόμη και αν η ρύθμιση ενδέχεται να επηρεάζει εμμέσως το δίκαιο αυτό, καθώς και αν υφίσταται σχετικώς ειδική ρύθμιση του δικαίου της Ένωσης ή δυνάμενη να το επηρεάσει (σκέψεις 33 και 35 έως 37).

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο εξέτασε ιδίως το κριτήριο της επιδίωξης, με το επίμαχο εθνικό μέτρο, σκοπού που καλύπτεται από την οικεία οδηγία. Συναφώς, επισήμανε ότι από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της επίμαχης στην κύρια δίκη ρύθμισης προκύπτει ότι αυτή δεν αποβλέπει στην εξασφάλιση ελάχιστου επιπέδου προστασίας των μισθωτών σε περίπτωση αφερεγγυότητας του εργοδότη, στην οποία αποβλέπει η οδηγία 2008/94, αλλά στην επανόρθωση από το ισπανικό Δημόσιο των επιζήμιων συνεπειών που απορρέουν από τις ένδικες διαδικασίες οι οποίες διαρκούν άνω των 60 εργάσιμων ημερών. Επιπλέον, το Δικαστήριο σημείωσε ότι το γεγονός απλώς και μόνον ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη ρύθμιση εμπίπτει σε τομέα στον οποίο η Ένωση διαθέτει αρμοδιότητες δυνάμει του άρθρου 153, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ δεν συνεπάγεται εφαρμογή του Χάρτη. Κατά συνέπεια, από το σύνολο των εξετασθέντων στοιχείων συνήγαγε το συμπέρασμα ότι η επίμαχη ρύθμιση δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι εφαρμόζει το δίκαιο της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη και, επομένως, δεν μπορεί να εξεταστεί υπό το πρίσμα των εγγυήσεων του Χάρτη και, ιδίως, του άρθρου του 20 (σκέψεις 38 έως 41, 46, 48, 49 και διατακτικό)¹¹.

2. Στοιχεία βάσει των οποίων εκτιμάται η ύπαρξη εθνικού μέτρου «εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης»

2.1. Το δίκαιο της Ένωσης επιβάλλει στα κράτη μέλη μία ή περισσότερες ειδικές υποχρεώσεις, ή η εθνική κατάσταση εμπίπτει σε ειδική ρύθμιση του δικαίου της Ένωσης

2.1.1. Σημαντικά νομολογιακά παραδείγματα

Απόφαση της 6ης Μαρτίου 2014, Siragusa (C-206/13, EU:C:2014:126)

Ο προσφεύγων, κύριος ακινήτου ευρισκομένου σε περιοχή υποκείμενη σε περιορισμούς για λόγους προστασίας του τοπίου, είχε πραγματοποιήσει χωρίς προηγούμενη άδεια έργα που συνεπάγονταν αύξηση του όγκου του ακινήτου αυτού. Δεδομένου ότι για αυτή την κατηγορία έργων δεν ήταν δυνατή η αναδρομική τακτοποίηση, η Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo (διεύθυνση πολιτιστικής και περιβαλλοντικής κληρονομιάς του Παλέρμο, Ιταλία) εξέδωσε διάταξη-εντολή επαναφοράς του χώρου στην προτέρα κατάσταση με την κατεδάφιση όλων των αυθαίρετων κατασκευών.

¹¹ Η απόφαση αυτή παρουσιάστηκε στην Έκθεση Πεπραγμένων 2014, σ. 14.

Το αιτούν δικαστήριο, ενώπιον του οποίου ασκήθηκε προσφυγή κατά της ανωτέρω διάταξης-εντολής, διερωτάτο μεταξύ άλλων αν η επίμαχη εθνική ρύθμιση, καθόσον απέκλειε, βάσει τεκμηρίου, μια κατηγορία έργων από οποιαδήποτε εξέταση της συμβατότητας αυτών με την προστασία του τοπίου επιβάλλοντας την κατεδάφισή τους, συνιστούσε αδικαιολόγητη και δυσανάλογη προσβολή του δικαιώματος ιδιοκτησίας το οποίο εγγυάται το άρθρο 17 του Χάρτη.

Αποφαινόμενο επί της αρμοδιότητάς του να απαντήσει στο προδικαστικό ερώτημα, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η έκφραση «όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης», κατά την έννοια του άρθρου 51 του Χάρτη, επιβάλλει την ύπαρξη συνδέσμου ορισμένου βαθμού, που να υπερβαίνει την εγγύτητα των σχετικών τομέων ή τις έμμεσες επιπτώσεις του ενός τομέα στον άλλο. Προσέθεσε ότι, για να καθοριστεί αν εθνική κανονιστική ρύθμιση εμπίπτει στην εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51 του Χάρτη, πρέπει να εξετάζεται, μεταξύ άλλων στοιχείων, αν αυτή σκοπεί στην εφαρμογή διάταξης του δικαίου της Ένωσης, ο χαρακτήρας της ρύθμισης αυτής και το αν αυτή επιδιώκει σκοπούς διαφορετικούς από εκείνους του δικαίου της Ένωσης, έστω και αν η ρύθμιση ενδέχεται να επηρεάζει εμμέσως το δίκαιο αυτό, καθώς και αν υφίσταται ειδική ρύθμιση του δικαίου της Ένωσης στον τομέα αυτό ή δυνάμενη να τον επηρεάσει (σκέψεις 24 και 25).

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο, εφαρμόζοντας διάφορα από τα ως άνω συναχθέντα στοιχεία, συμπέρανε ότι ήταν αναρμόδιο. Ειδικότερα, διαπίστωσε ότι οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης τις οποίες επικαλούνταν το αιτούν δικαστήριο δεν επιβάλλουν καμία υποχρέωση στα κράτη μέλη όσον αφορά την επίμαχη στην κύρια δίκη κατάσταση. Επιπλέον, επισήμανε ότι οι σκοποί των κανονιστικών ρυθμίσεων του δικαίου της Ένωσης και της επίμαχης εθνικής ρύθμισης δεν είναι ίδιοι. Τέλος, επισήμανε ότι οι διατάξεις της επίμαχης εθνικής ρύθμισης δεν συνιστούν εφαρμογή κανόνων του δικαίου της Ένωσης και συνεπώς έκρινε ότι ήταν αναρμόδιο να απαντήσει στο ερώτημα που υπέβαλε το Tribunale amministrativo regionale per la Sicilia (διοικητικό πρωτοδικείο Περιφέρειας Σικελίας, Ιταλία) (σκέψεις 26 έως 33 και διατακτικό).

Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2011 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Ν. S. κ.λπ. (C-411/10 και C-493/10, EU:C:2011:865)

Η υπόθεση της κύριας δίκης αφορούσε πλείονες υπηκόους τρίτων χωρών οι οποίοι υπέβαλαν αίτηση ασύλου στο Ηνωμένο Βασίλειο ή στην Ιρλανδία έχοντας προηγουμένως διέλθει από την Ελλάδα. Οι ενδιαφερόμενοι εναντιώνονταν στη μεταφορά τους στην Ελλάδα, ήτοι στο κράτος μέλος που κανονικά ήταν υπεύθυνο για την εξέταση των αιτήσεών τους για χορήγηση ασύλου με βάση τον κανονισμό 343/2003¹² (στο εξής: κανονισμός Δουβλίνο II). Ειδικότερα, διατείνονταν ότι η μεταφορά αυτή θα προσέβαλλε τα θεμελιώδη δικαιώματά τους ή ότι οι διαδικασίες και οι συνθήκες για τους αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα δεν ήταν ικανοποιητικές και ότι, ως εκ τούτου, το κράτος μέλος στο έδαφος του οποίου βρίσκονταν επί του παρόντος υποχρεούνταν να ασκήσει τη διακριτική ευχέρεια που του παρέχει το άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο II, αναλαμβάνοντας την ευθύνη να εξετάσει τις αιτήσεις τους για τη χορήγηση ασύλου και να αποφανθεί επ' αυτών.

¹² Κανονισμός (ΕΚ) 343/2003 του Συμβουλίου, της 18ης Φεβρουαρίου 2003, για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας (ΕΕ 2003, L 50, σ. 1).

Στο πλαίσιο της υπόθεσης αυτής, εγείρονταν μεταξύ άλλων δύο ζητήματα σχετικά με το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη.

Αρχικά, το Δικαστήριο κλήθηκε να κρίνει αν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, όσον αφορά την εφαρμογή του άρθρου 6 ΣΕΕ ή/και του άρθρου 51 του Χάρτη, η απόφαση την οποία λαμβάνει κράτος μέλος βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο II σχετικά με το αν θα εξετάσει ή όχι αίτηση χορήγησης ασύλου για την οποία το κράτος μέλος αυτό δεν είναι υπεύθυνο βάσει των κριτηρίων του κεφαλαίου III του κανονισμού αυτού. Συναφώς, το Δικαστήριο τόνισε ότι το άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο II παρέχει στα κράτη μέλη εξουσία εκτίμησης, η οποία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου που προβλέπει η Συνθήκη ΛΕΕ και θέσπισε ο νομοθέτης της Ένωσης. Τα κράτη μέλη πρέπει να ασκούν αυτήν την εξουσία εκτίμησης τηρώντας τις λοιπές διατάξεις του εν λόγω κανονισμού. Επιπλέον, το κράτος μέλος που λαμβάνει την απόφαση να εξετάσει το ίδιο αίτηση ασύλου καθίσταται υπεύθυνο κράτος μέλος κατά την έννοια του κανονισμού Δουβλίνο II και υποχρεούται, κατά περίπτωση, να ενημερώσει το έτερο ή τα λοιπά κράτη μέλη τα οποία αφορά η αίτηση ασύλου. Συνεπώς, κατά το Δικαστήριο, κράτος μέλος που ασκεί την παρεχόμενη από το άρθρο 3, παράγραφος 2, του κανονισμού Δουβλίνο II εξουσία εκτίμησης θέτει σε εφαρμογή το δίκαιο της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη (σκέψεις 55, 65 έως 69 και σημείο 1 του διατακτικού).

Έπειτα, καθόσον ορισμένα προδικαστικά ερωτήματα αφορούσαν υποχρεώσεις που υπέχει το Ηνωμένο Βασίλειο σχετικά με την προστασία που παρέχεται στα πρόσωπα επί των οποίων έχει εφαρμογή ο κανονισμός Δουβλίνο II, ανέκυπτε το ερώτημα αν η απάντηση ενδέχεται να διαφοροποιηθεί καθ' οιονδήποτε τρόπο σε περίπτωση κατά την οποία ληφθεί υπόψη το Πρωτόκολλο (αριθ. 30)¹³ περί της εφαρμογής του Χάρτη στη Δημοκρατία της Πολωνίας και στο Ηνωμένο Βασίλειο. Το Δικαστήριο έδωσε αρνητική απάντηση. Προκειμένου να καταλήξει στο συμπέρασμα αυτό, υπογράμμισε ότι από το άρθρο 1 του εν λόγω Πρωτοκόλλου προκύπτει ότι αυτό δεν θέτει εν αμφιβόλω το εφαρμοστέο του Χάρτη ως προς το Ηνωμένο Βασίλειο ή την Πολωνία, κρίση που ενισχύεται από την τρίτη και την έκτη αιτιολογική σκέψη του ίδιου Πρωτοκόλλου. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 1, παράγραφος 1, του Πρωτοκόλλου (αριθ. 30) επεξηγεί το άρθρο 51 του Χάρτη και δεν έχει ως σκοπό την απαλλαγή της Πολωνίας και του Ηνωμένου Βασιλείου από την υποχρέωση τήρησης των διατάξεων του Χάρτη, ούτε σκοπεύει να απαγορεύσει σε δικαστήριο ενός από αυτά τα κράτη μέλη να μεριμνά για την τήρηση των εν λόγω διατάξεων (σκέψεις 116, 119, 120, 122 και σημείο 4 του διατακτικού)¹⁴.

Απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2019 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Α. Κ. κ.λπ.(Ανεξαρτησία του πειθαρχικού τμήματος του Ανωτάτου Δικαστηρίου) (C-585/18, C-624/18 και C-625/18, EU:C:2019:982)

Στις διαφορές των κύριων δικών, τρεις Πολωνοί δικαστές, του Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου και του Ανωτάτου Δικαστηρίου, άσκησαν προσφυγές κατά της πρόωρης

¹³ Πρωτόκολλο (αριθ. 30) για την εφαρμογή του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Πολωνία και το Ηνωμένο Βασίλειο (ΕΕ 2010, C 83, σ. 313) [στο εξής: Πρωτόκολλο (αριθ. 30)].

¹⁴ Η απόφαση αυτή παρουσιάστηκε στην Έκθεση Πεπραγμένων 2011, σ. 61.

συνταξιοδότησής τους, η οποία αποφασίστηκε βάσει νέας εθνικής νομοθεσίας. Προς στήριξη των προσφυγών που άσκησαν ενώπιον του τμήματος εργατικών διαφορών και διαφορών κοινωνικής ασφάλισης του Sąd Najwyższy (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Πολωνία), υποστήριξαν μεταξύ άλλων ότι αυτή η πρόωγη συνταξιοδότηση αντέβαινε στο άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ και στο άρθρο 47 του Χάρτη καθώς και στην οδηγία 2000/78¹⁵. Παρότι, κατόπιν τροποποίησης της εν λόγω νομοθεσίας, οι προσφεύγοντες διατήρησαν τις θέσεις τους ή επανεντάχθηκαν σε αυτές, το αιτούν δικαστήριο θεώρησε ότι εξακολουθούσε να υφίσταται ένα ζήτημα δικονομικής φύσεως. Συγκεκριμένα, ενώ το επίμαχο είδος ένδικης διαφοράς υπαγόταν κανονικά στην αρμοδιότητα του νεοσυσταθέντος στο Ανώτατο Δικαστήριο πειθαρχικού τμήματος, το αιτούν δικαστήριο διερωτήθηκε αν, λόγω αμφιβολιών ως προς την ανεξαρτησία του οργάνου αυτού, όφειλε να μην εφαρμόσει τους εθνικούς κανόνες περί κατανομής δικαιοδοτικών αρμοδιοτήτων και, εφόσον παρίσταται ανάγκη, να επιληφθεί το ίδιο των διαφορών αυτών επί της ουσίας.

Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε, μεταξύ άλλων, στο Δικαστήριο το ερώτημα αν το άρθρο 2 και το άρθρο 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ καθώς και το άρθρο 47 του Χάρτη έχουν την έννοια ότι τμήμα ανωτάτου δικαστηρίου κράτους μέλους όπως είναι το οικείο πειθαρχικό τμήμα πληροί, λαμβανομένων υπόψη των συνθηκών οι οποίες καθόρισαν τη σύστασή του και τον διορισμό των μελών του, τις απαιτήσεις περί ανεξαρτησίας και αμεροληψίας που επιβάλλονται βάσει των διατάξεων αυτών του δικαίου της Ένωσης.

Προτού απαντήσει το ερώτημα αυτό επί της ουσίας, το Δικαστήριο αποφάνθηκε επί της αρμοδιότητάς του και εξέτασε αν οι επίμαχες στις κύριες δίκες εθνικές διατάξεις έθεταν σε εφαρμογή το δίκαιο της Ένωσης και, επομένως, ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής του Χάρτη.

Όσον αφορά το ζήτημα του πεδίου εφαρμογής του Χάρτη, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, στην περίπτωση αυτή, οι προσφεύγοντες προέβαλαν παραβιάσεις της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω ηλικίας στον τομέα της απασχόλησης, η οποία προβλέπεται στην οδηγία 2000/78, στο άρθρο 9 της οποίας επιβεβαιώνεται το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής. Το Δικαστήριο συνήγαγε εξ αυτού ότι οι υποθέσεις αυτές αντιστοιχούσαν σε καταστάσεις που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης. Συγκεκριμένα, το εγερόμενο ζήτημα αφορά το αν το εθνικό όργανο που είναι κανονικά αρμόδιο να επιληφθεί διαφοράς στο πλαίσιο της οποίας πολίτης προβάλλει δικαίωμα που του αναγνωρίζεται βάσει του δικαίου της Ένωσης πληροί τις απαιτήσεις που απορρέουν από το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη και στο άρθρο 9, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78.

Εξάλλου, όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 19, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, ΣΕΕ, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η διάταξη αυτή σκοπεί να διασφαλίσει την αποτελεσματική δικαστική προστασία στους «τομείς που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης», ανεξαρτήτως της κατάστασης στην οποία τα κράτη μέλη θέτουν σε εφαρμογή το δίκαιο αυτό κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη.

Τέλος, το Δικαστήριο προσέθεσε ότι το Πρωτόκολλο (αριθ. 30) σχετικά με την εφαρμογή του Χάρτη στην Πολωνία και στο Ηνωμένο Βασίλειο δεν θέτει εν αμφιβόλω την εφαρμογή του

---

¹⁵ Οδηγία 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία (ΕΕ 2000, L 303, σ. 16).

Χάρτη ως προς την Πολωνία και δεν έχει ως σκοπό την απαλλαγή της Δημοκρατίας της Πολωνίας από την υποχρέωση τήρησης των διατάξεων του Χάρτη (σκέψεις 78 έως 85 και 100).

Απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2019 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), TSN και AKT (C-609/17 και C-610/17, EU:C:2019:981)

Οι εργαζόμενοι στις υποθέσεις αυτές δικαιούνταν, βάσει της συλλογικής σύμβασης που ίσχυε στον κλάδο δραστηριότητάς τους, περίοδο ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών πέραν της προβλεπόμενης στο άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/88¹⁶ ελάχιστης περιόδου τεσσάρων εβδομάδων, ήτοι επτά εβδομάδων (TSN, C-609/17) και πέντε εβδομάδων (AKT, C-610/17). Οι εργαζόμενοι αυτοί κατέστησαν ανίκανοι προς εργασία, λόγω ασθενείας, κατά τη διάρκεια περιόδου ετήσιας άδειας και, ως εκ τούτου, ζήτησαν από τους εργοδότες τους τη μεταφορά του τμήματος της ετήσιας άδειας από το οποίο δεν μπόρεσαν να επωφεληθούν. Εντούτοις, οι εν λόγω εργοδότες τους απέρριψαν το αίτημα αυτό κατά το μέτρο που αφορούσε το τμήμα της ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών που υπερέβαινε το ελάχιστο όριο των τεσσάρων εβδομάδων κατά την οδηγία 2003/88.

Επιληφθέν των διαφορών αυτών, το *työtuomioistuin* (δικαστήριο εργατικών διαφορών, Φινλανδία) ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν αντιβαίνουν στο άρθρο 31 («Δίκαιες και πρόσφορες συνθήκες εργασίας»), παράγραφος 2, του Χάρτη, σχετικά με το δικαίωμα σε ετήσια άδεια μετ' αποδοχών, εθνικές νομοθετικές ρυθμίσεις ή συλλογικές συμβάσεις που προβλέπουν τη χορήγηση επιπλέον ημερών ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών πέραν της προβλεπόμενης από την οδηγία 2003/88 ελάχιστης περιόδου τεσσάρων εβδομάδων, αλλά ταυτόχρονα αποκλείουν το ενδεχόμενο μεταφοράς των ημερών αυτών σε περίπτωση ασθένειας.

Αποφαινόμενο επί του ζητήματος αν οι ρυθμίσεις αυτές εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του Χάρτη, το Δικαστήριο υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι τα κράτη μέλη δεσμεύονται, όσον αφορά τη δράση τους, από τις διατάξεις του Χάρτη μόνον όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Το Δικαστήριο επισήμανε εν συνεχεία ότι το γεγονός απλώς και μόνον ότι εσωτερικά μέτρα εμπίπτουν στον τομέα στον οποίο η Ένωση διαθέτει αρμοδιότητες δεν τα εντάσσει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης και δεν συνεπάγεται εφαρμογή του Χάρτη.

Ως προς το ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο τόνισε ότι η οδηγία 2003/88, η οποία εκδόθηκε βάσει του άρθρου 137, παράγραφος 2, ΣΕΚ, νυν άρθρου 153, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, καθορίζει στοιχειώδεις μόνον προδιαγραφές ασφάλειας και υγείας όσον αφορά την οργάνωση του χρόνου εργασίας. Δυνάμει του άρθρου 153, παράγραφος 4, ΣΛΕΕ, οι ως άνω στοιχειώδεις προδιαγραφές δεν εμποδίζουν την εκ μέρους των κρατών μελών διατήρηση ή θέσπιση αυστηρότερων προστατευτικών μέτρων τα οποία συμβιβάζονται με τις Συνθήκες. Συνεπώς, κατά το Δικαστήριο, τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα, στο πλαίσιο της άσκησης της αρμοδιότητας που εξακολουθούν να έχουν στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής, να θεσπίζουν τέτοιους κανόνες, αυστηρότερους σε σχέση με εκείνους που αφορά η παρέμβαση του νομοθέτη της Ένωσης, εφόσον δεν θίγουν τη συνοχή της παρέμβασης αυτής.

¹⁶ Οδηγία 2003/88/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας (ΕΕ 2003, L 299, σ. 9).

Το Δικαστήριο έκρινε, ως εκ τούτου, ότι, όταν τα κράτη μέλη προβλέπουν επιπλέον ημέρες ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών πέραν της προβλεπόμενης από την οδηγία 2003/88 ελάχιστης διάρκειας των τεσσάρων εβδομάδων ή όταν επιτρέπουν στους κοινωνικούς εταίρους να προβλέψουν επιπλέον ημέρες άδειας, η χορήγηση των ημερών αυτών ή, ακόμη, οι προϋποθέσεις τυχόν μεταφοράς τους σε περίπτωση ασθένειας κατά τη διάρκεια της άδειας ανήκουν στην αρμοδιότητα που εξακολουθούν να έχουν τα κράτη μέλη, χωρίς να διέπονται από την εν λόγω οδηγία. Όταν οι διατάξεις της Ένωσης στον οικείο τομέα δεν ρυθμίζουν ορισμένη πτυχή και δεν επιβάλλουν καμία συγκεκριμένη υποχρέωση στα κράτη μέλη όσον αφορά συγκεκριμένες περιπτώσεις, οι εθνικές κανονιστικές ρυθμίσεις που θεσπίζουν τα κράτη μέλη σχετικά με την πτυχή αυτή κείνται εκτός του πεδίου εφαρμογής του Χάρτη. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, θεσπίζοντας τέτοιες ρυθμίσεις ή επιτρέποντας τη σύναψη συλλογικών συμβάσεων όπως οι επίμαχες στις κύριες δίκες, το κράτος μέλος δεν εφαρμόζει την οδηγία 2003/88, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, και, επομένως, ο Χάρτης, και ειδικότερα το άρθρο του 31, παράγραφος 2, δεν μπορεί να εφαρμοστεί (σκέψεις 42 έως 55).

Απόφαση της 1ης Δεκεμβρίου 2016, Daouidi (C-395/15, EU:C:2016:917)

Στην υπόθεση αυτή, ο προσφεύγων αμφισβητούσε, κυρίως, την απόλυσή του. Ειδικότερα, ενώ τελούσε σε προσωρινή και απροσδιόριστη διάρκεια κατάσταση ανικανότητας προς εργασία λόγω εργατικού ατυχήματος, ο προσφεύγων απολύθηκε για σπουδαίο λόγο. Άσκησε αγωγή ενώπιον του Juzgado de lo Social no 33 de Barcelona (33ου δικαστηρίου εργατικών διαφορών Βαρκελώνης, Ισπανία) με κύριο αίτημα να κηρυχθεί άκυρη η απόλυσή του.

Το δικαστήριο αυτό επισήμανε ότι υπήρχαν επαρκή πραγματικά στοιχεία από τα οποία μπορούσε να συναχθεί ότι η πραγματική αιτία της απόλυσης του προσφεύγοντος συνίστατο στην ανικανότητά του προς εργασία λόγω του εργατικού ατυχήματος που είχε υποστεί. Κατά συνέπεια, διερωτήθηκε μήπως μια τέτοια απόλυση αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης καθόσον προσβάλλει την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων καθώς και το δικαίωμα προστασίας από κάθε αδικαιολόγητη απόλυση, το δικαίωμα σε δίκαιες και πρόσφορες συνθήκες εργασίας, το δικαίωμα πρόσβασης στις παροχές κοινωνικής ασφάλισης καθώς και το δικαίωμα προστασίας της υγείας, τα οποία κατοχυρώνονται αντιστοίχως στο άρθρο 21, παράγραφος 1, στα άρθρα 30, 31, στο άρθρο 34, παράγραφος 1, και στο άρθρο 35 του Χάρτη.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, κατά πάγια νομολογία, όταν μια έννομη κατάσταση δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, το ίδιο δεν έχει αρμοδιότητα να αποφανθεί επί αυτής, οι δε διατάξεις του Χάρτη των οποίων ενδεχομένως γίνεται επίκληση δεν μπορούν να θεμελιώσουν αφ' εαυτών τη σχετική αρμοδιότητα. Συναφώς, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, στο τότε στάδιο της κύριας δίκης, δεν είχε αποδειχθεί ότι η επίμαχη κατάσταση ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής άλλης διάταξης του δικαίου της Ένωσης πλην των περιλαμβανόμενων στον Χάρτη. Όσον αφορά ειδικότερα την οδηγία 2000/78¹⁷, το Δικαστήριο έκρινε ότι το γεγονός και μόνον ότι το ενδιαφερόμενο πρόσωπο τελεί, κατά την έννοια του εθνικού δικαίου, σε άγνωστης διάρκειας κατάσταση προσωρινής ανικανότητας προς εργασία, οφειλόμενης σε εργατικό ατύχημα, δεν σημαίνει ότι ο περιορισμός τον οποίο υφίσταται το πρόσωπο αυτό μπορεί να

17 Οδηγία 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία (ΕΕ 2000, L 303, σ. 16).

χαρακτηριστεί ως «μακροχρόνιος», όπως ο όρος αυτός νοείται στο πλαίσιο του ορισμού της έννοιας της «ειδικής ανάγκης» στην οποία αναφέρεται η εν λόγω οδηγία. Στην υπό κρίση περίπτωση, το Δικαστήριο έκρινε ότι ήταν αναρμόδιο να απαντήσει στο υποβληθέν ερώτημα (σκέψεις 63, 64, 65 και 68).

Απόφαση της 16ης Μαΐου 2017 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Berlioz Investment Fund (C-682/15, EU:C:2017:373)

Η διαφορά της κύριας δίκης ανέκυψε μεταξύ της εταιρίας Berlioz Investment Fund και του διευθυντή της λουξεμβουργιανής υπηρεσίας άμεσης φορολογίας, με αντικείμενο τη χρηματική κύρωση που επέβαλε ο τελευταίος λόγω της άρνησης της εταιρίας να ανταποκριθεί σε αίτημα παροχής πληροφοριών στο πλαίσιο ανταλλαγής πληροφοριών με τη γαλλική φορολογική διοίκηση. Ειδικότερα, η προσφεύγουσα ανταποκρίθηκε μόνον εν μέρει στο εν λόγω αίτημα παροχής πληροφοριών, εκτιμώντας ότι οι λοιπές πληροφορίες που είχαν ζητηθεί στερούνταν συνάφειας, κατά την έννοια της οδηγίας 2011/16¹⁸ με το αντικείμενο του διενεργούμενου από τη γαλλική φορολογική διοίκηση ελέγχου και συγκεκριμένα με το αν η διανομή μερισμάτων από τη θυγατρική της έπρεπε να φορολογηθεί στην πηγή. Λόγω της μερικής αυτής ανταπόκρισης, ο διευθυντής της υπηρεσίας άμεσης φορολογίας της επέβαλε διοικητικό πρόστιμο βάσει της λουξεμβουργιανής νομοθεσίας.

Η προσφεύγουσα άσκησε προσφυγή ενώπιον του tribunal administratif (διοικητικού πρωτοδικείου, Λουξεμβούργο), ζητώντας να εξεταστεί η ουσιαστική νομιμότητα της διαταγής παροχής των ζητηθεισών πληροφοριών. Το δικαστήριο αυτό έκρινε εν μέρει βάσιμη την προσφυγή και συνεπώς μείωσε το πρόστιμο, ενώ την απέρριψε κατά τα λοιπά και έκρινε ότι δεν χρειαζόταν να αποφανθεί επί του επικουρικής διατυπωθέντος ακυρωτικού αιτήματος. Στη συνέχεια, η προσφεύγουσα άσκησε έφεση ενώπιον του Cour administrative (διοικητικού εφετείου, Λουξεμβούργο), υποστηρίζοντας ότι η ερειδόμενη στη λουξεμβουργιανή νομοθεσία άρνηση του tribunal administratif (διοικητικού πρωτοδικείου) να εξετάσει την ουσιαστική νομιμότητα της διαταγής παροχής πληροφοριών συνιστούσε προσβολή του δικαιώματός της σε πραγματική ένδικη προσφυγή, όπως αυτό κατοχυρώνεται με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (στο εξής: ΕΣΔΑ).

Το αιτούν δικαστήριο, κρίνοντας ότι ήταν ενδεχομένως αναγκαίο να ληφθεί υπόψη το άρθρο 47 του Χάρτη, το οποίο αντιστοιχεί στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ, διερωτήθηκε, μεταξύ άλλων, αν, ενόψει της εφαρμογής του Χάρτη, ένα κράτος μέλος πρέπει να θεωρηθεί ότι θέτει σε εφαρμογή το δίκαιο της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51 του Χάρτη, όταν προβλέπει στη νομοθεσία του χρηματική κύρωση για τον διοικούμενο που αρνείται να παράσχει πληροφορίες στο πλαίσιο ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ φορολογικών αρχών διενεργούμενης, ιδίως, βάσει των διατάξεων της οδηγίας 2011/16.

Κατά το Δικαστήριο, πρέπει να εξεταστεί αν εθνικό μέτρο που προβλέπει τέτοια κύρωση μπορεί να θεωρηθεί ότι θέτει σε εφαρμογή το δίκαιο της Ένωσης. Προς τούτο, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η οδηγία 2011/16 επιβάλλει ορισμένες υποχρεώσεις στα κράτη μέλη. Ειδικότερα,

¹⁸ Οδηγία 2011/16/ΕΕ του Συμβουλίου, της 15ης Φεβρουαρίου 2011, σχετικά με τη διοικητική συνεργασία στον τομέα της φορολογίας και με την κατάργηση της οδηγίας 77/799/ΕΟΚ (ΕΕ 2011, L 64, σ. 1).

σημείωσε ότι το άρθρο 5 της οδηγίας αυτής προβλέπει ότι η λαμβάνουσα αίτημα αρχή κοινοποιεί ορισμένες πληροφορίες στην αιτούσα αρχή. Εξάλλου, επισήμανε ότι, κατά το άρθρο 18 της οδηγίας 2011/16, το οποίο φέρει τον τίτλο «Υποχρεώσεις», το κράτος μέλος εφαρμόζει τα μέτρα τα οποία διαθέτει για τη συγκέντρωση πληροφοριών, προκειμένου να λάβει τις ζητούμενες πληροφορίες. Επιπλέον, κατά το Δικαστήριο, κατά το άρθρο 22, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2011/16, τα κράτη μέλη πρέπει να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να διασφαλίζουν την ομαλή διεξαγωγή των διαδικασιών διοικητικής συνεργασίας τις οποίες προβλέπει η οδηγία. Συνεπώς, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η οδηγία 2011/16 παραπέμπει μεν στα μέτρα συλλογής πληροφοριών που προβλέπει το εθνικό δίκαιο, επιβάλλει όμως συγχρόνως στα κράτη μέλη την υποχρέωση να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να συγκεντρώνουν τις ζητούμενες πληροφορίες, ώστε να εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους στον τομέα της ανταλλαγής πληροφοριών. Συναφώς, εκτίμησε ότι το γεγονός ότι η οδηγία 2011/16 δεν προβλέπει ρητώς την εφαρμογή κυρωτικών μέτρων δεν εμποδίζει να γίνει δεκτό ότι τέτοια μέτρα εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής και, ως εκ τούτου, στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης. Κατά συνέπεια, έκρινε ότι το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη έχει την έννοια ότι κράτος μέλος θέτει σε εφαρμογή το δίκαιο της Ένωσης, κατά την έννοια της εν λόγω διάταξης, με συνέπεια να καθίσταται εφαρμοστέος ο Χάρτης, όταν προβλέπει στη νομοθεσία του χρηματική κύρωση για τον διοικούμενο που αρνείται να παράσχει πληροφορίες στο πλαίσιο ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ φορολογικών αρχών διενεργούμενης, ιδίως, βάσει των διατάξεων της οδηγίας 2011/16 (σκέψεις 32 έως 42 και σημείο 1 του διατακτικού).

Απόφαση της 13ης Ιουνίου 2017 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Florescu κ.λπ. (C-258/14, EU:C:2017:448)

Στην υπόθεση αυτή, οι προσφεύγοντες της κύριας δίκης ήταν Ρουμάνοι δικαστές οι οποίοι ασκούσαν παράλληλα και το λειτούργημα του πανεπιστημιακού διδασκάλου. Μετά από δικαστική υπηρεσία άνω των 30 ετών, συνταξιοδοτήθηκαν και, σύμφωνα με την τότε ισχύουσα εθνική νομοθεσία, είχαν τη δυνατότητα να σωρεύουν τη σύνταξή τους με τα εισοδήματα που προέρχονταν από τη δραστηριότητά τους στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Ωστόσο, στη συνέχεια, στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης, ψηφίστηκε νέος νόμος, ο οποίος απαγόρευσε τη σώρευση αυτή και κρίθηκε από το Curtea Constituțională (Συνταγματικό Δικαστήριο, Ρουμανία) ως σύμφωνος με το Σύνταγμα. Οι προσφεύγοντες άσκησαν προσφυγή κατά των αποφάσεων περί αναστολής της καταβολής των συντάξεών τους, υποστηρίζοντας ότι ο εν λόγω νέος νόμος αντέβαινε στο δίκαιο της Ένωσης, και ειδικότερα στις διατάξεις της Συνθήκης ΕΕ και του Χάρτη. Η προσφυγή αυτή απορρίφθηκε πρωτοδίκως και κατ' αναίρεση και ακολούθως οι προσφεύγοντες άσκησαν αίτηση αναθεώρησης ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου. Σε αυτό το πλαίσιο, το αιτούν δικαστήριο ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινίσει, μεταξύ άλλων, αν το άρθρο 6 ΣΕΕ και το άρθρο 17 («Δικαίωμα ιδιοκτησίας») του Χάρτη αντιτίθενται σε εθνική νομοθεσία η οποία απαγορεύει τη σώρευση της καθαρής σύνταξης με τα εισοδήματα από δραστηριότητες που ασκούνται σε δημόσιους φορείς, όταν η σύνταξη αυτή υπερβαίνει το ύψος του μέσου ακαθάριστου εθνικού μισθού βάσει του οποίου καταρτίστηκε ο κρατικός προϋπολογισμός για την κοινωνική ασφάλιση.

Το Δικαστήριο, πριν απαντήσει επί της ουσίας στο ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου, εξέτασε κατ' αρχάς αν μια τέτοια εθνική νομοθεσία μπορεί να θεωρηθεί ότι εφαρμόζει το δίκαιο της Ένωσης, προκειμένου να κριθεί αν ο Χάρτης είχε εφαρμογή στη διαφορά της κύριας δίκης.

Συναφώς, επισήμανε ότι, όπως εκθέτει το αιτούν δικαστήριο, ο επίμαχος νόμος εκδόθηκε με σκοπό τη συμμόρφωση της Ρουμανίας προς τις δεσμεύσεις τις οποίες είχε αναλάβει έναντι της Ένωσης σχετικά με οικονομικό πρόγραμμα που παρείχε στο εν λόγω κράτος μέλος τη δυνατότητα να υπαχθεί σε μηχανισμό οικονομικής στήριξης των ισοζυγίων πληρωμών και οι οποίες περιλαμβάνονται σε μνημόνιο συμφωνίας¹⁹. Μεταξύ των προϋποθέσεων που καθορίζει το εν λόγω μνημόνιο συμφωνίας περιλαμβάνεται η μείωση του μισθολογικού κόστους του δημόσιου τομέα και η μεταρρύθμιση των βασικών παραμέτρων του συνταξιοδοτικού συστήματος, με σκοπό τη μακροπρόθεσμη βελτίωση των δημοσίων οικονομικών. Συνεπώς, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη απαγόρευση της σώρευσης, με την οποία επιδιώκεται συγχρόνως η επίτευξη αμφοτέρων των προαναφερθέντων στόχων, αποσκοπεί στην υλοποίηση των δεσμεύσεων που ανέλαβε η Ρουμανία με το μνημόνιο συμφωνίας, το οποίο αποτελεί μέρος του δικαίου της Ένωσης. Ειδικότερα, το μνημόνιο αυτό έχει ως νομική βάση το άρθρο 143 ΣΛΕΕ, το οποίο παρέχει στην Ένωση την αρμοδιότητα να χορηγεί αμοιβαία συνδρομή σε κράτος μέλος του οποίου το νόμισμα δεν είναι το ευρώ και το οποίο αντιμετωπίζει δυσχέρειες ή σοβαρή απειλή δυσχερειών στο ισοζύγιο πληρωμών του (σκέψεις 31, 45 και 47).

Το Δικαστήριο προσέθεσε ότι το μνημόνιο συμφωνίας καταλείπει βεβαίως στη Ρουμανία ένα περιθώριο επιλογής των καταλληλότερων μέτρων για την τήρηση των εν λόγω δεσμεύσεων. Εντούτοις, αφενός, όταν ένα κράτος μέλος λαμβάνει μέτρα στο πλαίσιο της εξουσίας εκτίμησης που του παρέχεται από πράξη του δικαίου της Ένωσης, πρέπει να θεωρηθεί ότι εφαρμόζει το δίκαιο αυτό, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη. Αφετέρου, οι στόχοι που θέτει το άρθρο 3, παράγραφος 5, της απόφασης 2009/459²⁰, καθώς και οι στόχοι του μνημονίου συμφωνίας, είναι αρκούντως λεπτομερείς και σαφείς ώστε να μπορεί να γίνει δεκτό ότι η απορρέουσα από τον επίμαχο εθνικό νόμο απαγόρευση της σώρευσης έχει ως σκοπό την εφαρμογή του ως άνω μνημονίου και της ως άνω απόφασης, και συνεπώς του δικαίου της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη. Επομένως, ο τελευταίος έχει εφαρμογή στη διαφορά της κύριας δίκης (σκέψη 48).

Απόφαση της 7ης Νοεμβρίου 2019, UNESA κ.λπ. (C-80/18 έως C-83/18, EU:C:2019:934)

Οι διαφορές των κύριων δικών αφορούσαν τη νομιμότητα πλειόνων ισπανικών φόρων επί της πυρηνικής ενέργειας, την οποία αμφισβήτησαν εταιρίες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο, Ισπανία), επιληφθέν των διαφορών αυτών, υπέβαλε στο Δικαστήριο ερώτημα σχετικά με τη συμβατότητα με το δίκαιο της Ένωσης της νομοθεσίας που προέβλεπε τους φόρους αυτούς. Κατ' ουσίαν, το αιτούν δικαστήριο ζήτησε, ειδικότερα, από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν η επίμαχη νομοθεσία τήρησε την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», η οποία προβλέπεται στο άρθρο 191, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, το άρθρο 20 («Ισότητα έναντι του νόμου») και το άρθρο 21 («Απαγόρευση διακρίσεων») του Χάρτη, καθώς και τις οδηγίες 2005/89²¹ και 2009/79²², δεδομένου ότι οι επιχειρήσεις παραγωγής ηλεκτρικής

19 Μνημόνιο συμφωνίας που συνήφθη μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Ρουμανίας, στο Βουκουρέστι και στις Βρυξέλλες, στις 23 Ιουνίου 2009.

20 Απόφαση 2009/459/ΕΚ του Συμβουλίου, της 6ης Μαΐου 2009, για τη χορήγηση κοινοτικής μεσοπρόθεσμης χρηματοδοτικής συνδρομής στη Ρουμανία (ΕΕ 2009, L 150, σ. 8).

21 Οδηγία 2005/89/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 18ης Ιανουαρίου 2006, περί μέτρων διασφάλισης του εφοδιασμού με ηλεκτρισμό και περί επενδύσεων υποδομής (ΕΕ 2006, L 33, σ. 22).

22 Οδηγία 2009/72/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2009, σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και την κατάργηση της οδηγίας 2003/54/ΕΚ (ΕΕ 2009, L 211, σ. 55).

ενέργειας επιβαρύνονταν με ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό των σχετικών φόρων σε σχέση με άλλες επιχειρήσεις στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας.

Κατ' αρχάς, όσον αφορά το ζήτημα της συμβατότητας της επίμαχης εθνικής νομοθεσίας με το άρθρο 191, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ και την οδηγία 2005/89, το Δικαστήριο αποφάνθηκε, πρώτον, ότι η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», η οποία προβλέπεται στο άρθρο 191, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, δεν μπορούσε να εφαρμοστεί στην κατάσταση της κύριας δίκης, δεδομένου ότι η ούτε η οδηγία 2009/72 ούτε η οδηγία 2005/89 συνιστούν εφαρμογή της διάταξης αυτής. Δεύτερον, όσον αφορά τη δυνατότητα εφαρμογής της οδηγίας 2005/89, το Δικαστήριο επισήμανε ότι οι αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως δεν περιλάμβαναν όλα τα στοιχεία που προβλέπονται στο άρθρο 94, στοιχείο γ', του Κανονισμού Διαδικασίας του και θεώρησε, επομένως, ότι λόγω αυτής της έλλειψης πληροφοριών το Δικαστήριο αδυνατούσε να αποφανθεί επί της δυνατότητας εφαρμογής των άρθρων 20 και 21 του Χάρτη. Συναφώς, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη επιβεβαιώνει την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, σύμφωνα με την οποία τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στην έννομη τάξη της Ένωσης μπορούν να εφαρμόζονται σε όλες τις καταστάσεις που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης, αλλά όχι πέραν των καταστάσεων αυτών. Επομένως, όταν μια έννομη κατάσταση δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο δεν έχει αρμοδιότητα να αποφανθεί επ' αυτής, οι δε διατάξεις του Χάρτη των οποίων γίνεται επίκληση δεν μπορούν να θεμελιώσουν απ' εαυτών την αρμοδιότητα αυτή. Εν προκειμένω, η δυνατότητα εφαρμογής των άρθρων 20 και 21 του Χάρτη θα μπορούσε να γίνει δεκτή μόνον εάν το άρθρο 191, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ ή η οδηγία 2005/89 είχαν εφαρμογή. Δεδομένου, όμως, ότι δεν προέκυπτε ότι οι διατάξεις αυτές μπορούσαν να εφαρμοστούν στις διαφορές των κύριων δικών, το Δικαστήριο έκρινε απαράδεκτο το ερώτημα που αφορούσε την ερμηνεία των άρθρων 20 και 21 του Χάρτη σε συνδυασμό με τις διατάξεις αυτές (σκέψεις 30 και 35 έως 40).

Εν συνεχεία, όσον αφορά τη δυνατότητα εφαρμογής της οδηγίας 2009/72, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι η αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων, η οποία προβλέπεται στο άρθρο της 3, παράγραφος 1, δεσμεύει τα κράτη μέλη όταν η επίμαχη κατάσταση στην υπόθεση της κύριας δίκης εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης. Επισημαίνοντας, εν προκειμένω, ότι οι καταστάσεις των κύριων δικών ήταν αμιγώς εσωτερικές και ότι οι επίμαχοι φόροι ήταν μέτρα φορολογικής φύσης, το Δικαστήριο έκρινε ότι, δεδομένου ότι η οδηγία 2009/72 δεν ήταν μέτρο που αποσκοπούσε στην προσέγγιση των φορολογικών διατάξεων των κρατών μελών, η προβλεπόμενη στο άρθρο της 3, παράγραφος 1, αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων δεν εφαρμόζόταν στην επίμαχη νομοθεσία. Επομένως, το Δικαστήριο έκρινε ότι, ελλείψει οποιασδήποτε άλλης διευκρίνισης στην απόφαση περί παραπομπής σε σχέση με άλλη πράξη του δικαίου της Ένωσης της οποίας θα μπορούσε να συνιστά εφαρμογή η εθνική νομοθεσία, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι, θεσπίζοντάς την, το Βασίλειο της Ισπανίας είχε εφαρμόσει το δίκαιο της Ένωσης. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν ήταν αρμόδιο να απαντήσει στα ερωτήματα που αφορούσαν την οδηγία αυτή όσον αφορά την ερμηνεία των άρθρων 20 και 21 του Χάρτη (σκέψεις 47, 48, 51 και 53).

Διάταξη της 7ης Σεπτεμβρίου 2017, Demarchi Gino (C-177/17 και C-178/17, EU:C:2017:656)

Η διαφορά της κύριας δίκης ανέκυψε μεταξύ πιστωτών που είχαν συμμετάσχει σε δύο διαφορετικές πτωχευτικές διαδικασίες και του Ministero della Giustizia (Υπουργείου Δικαιοσύνης, Ιταλία), με αντικείμενο την καταβολή των οφειλόμενων από αυτό ποσών, ως δίκαιης αποζημίωσης, λόγω της υπερβολικής διάρκειας ορισμένων δικαστικών διαδικασιών.

Ειδικότερα, δεδομένου ότι οι εν λόγω διαδικασίες διήρκεσαν υπερβολικά μακρό χρόνο, οι πιστωτές άσκησαν αγωγή, ενώπιον του Corte d' appello di Torino (εφετείου Τορίνο, Ιταλία), ζητώντας, βάσει ιταλικής νομοθεσίας, να τους επιδικαστεί αποζημίωση για την προκληθείσα ζημία. Το δικαστήριο αυτό έκανε δεκτές τις αγωγές τους. Στη συνέχεια, οι ενάγοντες ζήτησαν, ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, την ικανοποίηση των απαιτήσεων που είχαν βεβαιωθεί εις βάρος της οικείας δημόσιας διοικητικής αρχής με τις ως άνω δικαστικές αποφάσεις, οι οποίες είχαν καταστεί τελεσίδικες. Ωστόσο, οι ενάγοντες δεν είχαν τηρήσει τις προβλεπόμενες από την ιταλική νομοθεσία υποχρεώσεις, οι οποίες συνίσταντο σε περίπλοκες διοικητικές διατυπώσεις, και, ως εκ τούτου, το αιτούν δικαστήριο ήταν υποχρεωμένο να απορρίψει τις αγωγές τους ως απαράδεκτες.

Το αιτούν δικαστήριο, διερωτώμενο σχετικά με τη συμβατότητα της σχετικής με τις εν λόγω διατυπώσεις διάταξης της ιταλικής νομοθεσίας προς το κατοχυρούμενο στον Χάρτη δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, υπέβαλε στο Δικαστήριο το ερώτημα αν η αρχή που κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 («Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου»), παράγραφος 2, του Χάρτη, σε συνδυασμό με τα άρθρα 67, 81 και 82 ΣΛΕΕ, αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία η οποία απαιτεί από τα πρόσωπα τα οποία υπέστησαν ζημία λόγω της υπερβολικής διάρκειας δικαστικής διαδικασίας για ζήτημα που εμπίπτει στον τομέα της δικαστικής συνεργασίας να προβαίνουν σε μια σειρά περίπλοκων ενεργειών διοικητικής φύσεως προκειμένου να εισπράξουν τη δίκαιη αποζημίωση την οποία υποχρεώθηκε το κράτος να τους καταβάλει, χωρίς να δύνανται, εν τω μεταξύ, να προβούν σε αναγκαστική εκτέλεση και να αξιώσουν, εν συνεχεία, την επανόρθωση της ζημίας από την καθυστέρηση στην εν λόγω καταβολή.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε τη νομολογία του σχετικά με τη μη εφαρμογή των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ένωσης σε σχέση με εθνική κανονιστική ρύθμιση, λόγω του γεγονότος ότι οι διατάξεις της Ένωσης στον σχετικό τομέα δεν επέβαλλαν καμία υποχρέωση στα κράτη μέλη όσον αφορά την επίμαχη στις κύριες δίκες κατάσταση. Εν προκειμένω, επισήμανε ότι οι διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ που είχε υπόψη του το αιτούν δικαστήριο (ήτοι τα άρθρα 81 και 82 ΣΛΕΕ) δεν επιβάλλουν στα κράτη μέλη ειδικές υποχρεώσεις όσον αφορά την είσπραξη οφειλόμενων από το κράτος ποσών, ως δίκαιης αποζημίωσης, λόγω της υπερβολικής διάρκειας δικαστικής διαδικασίας και ότι, επί του παρόντος, το δίκαιο της Ένωσης δεν περιλαμβάνει καμία ειδική ρύθμιση συναφώς. Από τα εξετασθέντα στοιχεία συνήγαγε ότι ήταν αναρμόδιο να απαντήσει στο ερώτημα που είχε υποβάλει το αιτούν δικαστήριο (σκέψεις 21 έως 25, 28, 29 και διατακτικό).

2.1.2. Το ζήτημα της δυνατότητας επίκλησης ορισμένων διατάξεων του Χάρτη μεταξύ ιδιωτών

Αποφάσεις της 6ης Νοεμβρίου 2018 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Bauer και Willmeroth (C-569/16 και C-570/16, EU:C:2018:871) και Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften (C-684/16, EU:C:2018:874)

Στις τρεις αυτές περιπτώσεις, πρώην εργοδότες αρνήθηκαν να καταβάλουν χρηματική αποζημίωση για ετήσιες άδειες μετ' αποδοχών οι οποίες δεν είχαν ληφθεί πριν από τον τερματισμό των αντίστοιχων επίμαχων σχέσεων εργασίας, αφενός, στους κληρονόμους των ενδιαφερόμενων εργαζομένων και, αφετέρου, στον ενδιαφερόμενο εργαζόμενο. Στην πρώτη υπόθεση (Bauer και Willmeroth, C-569/16 και C-570/16), η M. E. Bauer και η M. Broßonn είχαν ζητήσει από τον Δήμο Wuppertal και τον V. Willmeroth, αντιστοίχως, πρώην εργοδότες των

θανόντων συζύγων τους, χρηματική αποζημίωση για την ετήσια άδεια μετ' αποδοχών την οποία δεν είχαν λάβει οι σύζυγοί τους πριν από τον θάνατό τους. Στη δεύτερη υπόθεση (Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften, C-684/16), ο T. Shimizu, πρώην υπάλληλος της εταιρίας Max-Planck, είχε ζητήσει από αυτήν την καταβολή αποζημίωσης η οποία αντιστοιχούσε στις ημέρες άδειας που αυτός δεν είχε λάβει πριν από τη λύση της σχέσης εργασίας που τους συνέδεε. Βάσει, όμως, των εφαρμοστέων εθνικών διατάξεων, το δικαίωμα του εργαζομένου στην ετήσια άδεια μετ' αποδοχών αποσβενόταν κατά τον θάνατο αυτού και όταν ο εργαζόμενος δεν είχε ζητήσει, κατά τη διάρκεια της σχέσης εργασίας, να λάβει την ετήσια άδεια μετ' αποδοχών κατά τη διάρκεια της οικείας περιόδου αναφοράς. Υπό τις συνθήκες αυτές, το δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών δεν μπορούσε να μετατραπεί σε δικαίωμα χρηματικής αποζημίωσης.

Επιληφθέν των διαφορετικών αυτών διαφορών, το Bundesarbeitsgericht (Ομοσπονδιακό Δικαστήριο Εργατικών Διαφορών, Γερμανία) ζήτησε, μεταξύ άλλων, από το Δικαστήριο να διευκρινίσει, στο πλαίσιο καθεμίας εκ των υποθέσεων αυτών, αν, σε περίπτωση αδυναμίας ερμηνείας σχετικών ρυθμίσεων όπως οι επίμαχες στις υποθέσεις αυτές κατά τρόπο ώστε να διασφαλίζεται η συμβατότητά τους με το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88 23 και το άρθρο 31 (δικαίωμα ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών), παράγραφος 2, του Χάρτη, έπρεπε να αναγνωριστεί στις εν λόγω διατάξεις του δικαίου της Ένωσης άμεσο αποτέλεσμα, ώστε το εθνικό δικαστήριο να υποχρεούται να μην εφαρμόσει τις επίμαχες εθνικές κανονιστικές ρυθμίσεις. Επιπλέον, το αιτούν δικαστήριο ζήτησε να διευκρινιστεί αν αυτό το αποτέλεσμα που συνίσταται στη μη εφαρμογή των επίμαχων κανονιστικών ρυθμίσεων μπορούσε να αναπτυχθεί και στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ δύο ιδιωτών, όπως στην περίπτωση των υποθέσεων Willmeroth (C-570/16) και Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften (C-304/16).

Στις υποθέσεις αυτές εγείρονταν δύο ζητήματα σχετικά με το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη.

Συγκεκριμένα, πρώτον, όσον αφορά την εκτίμηση της ύπαρξης εθνικού μέτρου εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο υπογράμμισε την ιδιαίτερη σημασία του δικαιώματος ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών όχι μόνον ως αρχής του κοινωνικού δικαίου της Ένωσης, αλλά επίσης επειδή κατοχυρώνεται ρητώς στο άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη. Συναφώς, αφού υπενθύμισε ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στην έννομη τάξη της Ένωσης μπορούν να εφαρμόζονται σε όλες τις καταστάσεις που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης, το Δικαστήριο έκρινε ότι, δεδομένου ότι η επίμαχη στις διαφορετικές υποθέσεις εθνική κανονιστική ρύθμιση (εν μέρει κοινή στις δύο υποθέσεις) συνιστούσε εφαρμογή της οδηγίας 2003/88, το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη μπορούσε να εφαρμοστεί στις υποθέσεις αυτές.

Δεύτερον, το Δικαστήριο κλήθηκε να τοποθετηθεί επί του περιεχομένου του άρθρου 31, παράγραφος 2, του Χάρτη. Ειδικότερα, το Δικαστήριο κλήθηκε να διευκρινίσει αν οι ιδιώτες μπορούσαν να επικαλεστούν άμεσα τη διάταξη αυτή, τόσο έναντι εργοδότη του δημόσιου τομέα όσο και έναντι εργοδότη του ιδιωτικού τομέα, προκειμένου το εθνικό δικαστήριο, αφενός, να μην εφαρμόσει την επίμαχη κανονιστική ρύθμιση σε κάθε υπόθεση και, αφετέρου, ενδεχομένως, να μεριμνήσει ώστε οι κληρονόμοι του θανόντος εργαζομένου ή ο

23 Οδηγία 2003/88/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με ορισμένα στοιχεία της οργάνωσης του χρόνου εργασίας (ΕΕ 2003, L 299, σ. 9). Ειδικότερα, το άρθρο 7 της οδηγίας αυτής ρυθμίζει το δικαίωμα κάθε εργαζομένου σε ετήσια άδεια μετ' αποδοχών διάρκειας τουλάχιστον τεσσάρων εβδομάδων.

ενδιαφερόμενος εργαζόμενος να μη στερηθούν τη χρηματική αποζημίωση για την κεκτημένη και μη ληφθείσα άδεια, για την καταβολή της οποίας ευθύνεται ο οικείος πρώην εργοδότης.

Επ' αυτού, το Δικαστήριο έκρινε, κατ' αρχάς, ότι, ορίζοντας, με επιτακτική διατύπωση, ότι «κάθε εργαζόμενος» έχει «δικαίωμα» «σε ετήσια περίοδο αμειβόμενων διακοπών», το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη εκφράζει την ουσιώδη αρχή του κοινωνικού δικαίου της Ένωσης από την οποία επιτρέπεται παρέκκλιση μόνον εφόσον τηρούνται οι αυστηρές προϋποθέσεις που προβλέπει το άρθρο 52, παράγραφος 1, του Χάρτη και, ιδίως, εφόσον δεν θίγεται το βασικό περιεχόμενο του θεμελιώδους δικαιώματος ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών. Επομένως, παραπέμποντας στην απόφαση Egenberger²⁴, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το δικαίωμα ετήσιας περιόδου αμειβόμενων διακοπών, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη, είναι, ως προς την ίδια του την ύπαρξη, επιτακτικό και ανεπιφύλακτο, δεδομένου ότι δεν απαιτείται συγκεκριμενοποίησή του με διατάξεις του δικαίου της Ένωσης ή του εθνικού δικαίου, οι οποίες απλώς καλούνται να προσδιορίσουν τη συγκεκριμένη διάρκεια της ετήσιας άδειας μετ' αποδοχών. Επομένως, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η εν λόγω διάταξη είναι αφ' εαυτής ικανή να αναγνωρίσει στους εργαζομένους δικαίωμα δυνάμενο να προβληθεί αυτό καθαυτό στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ αυτών και του εργοδότη σε κατάσταση που διέπεται από το δίκαιο της Ένωσης και εμπίπτει, κατά συνέπεια, στο πεδίο εφαρμογής του Χάρτη. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι το ίδιο αυτό άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη έχει ως συνέπεια, όσον αφορά τις καταστάσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του, ότι το εθνικό δικαστήριο οφείλει να μην εφαρμόσει κανονιστικές ρυθμίσεις όπως οι επίμαχες στις δύο αυτές αποφάσεις (Bauer και Willmeroth, C-569/16 και C-570/16, σκέψεις 84 έως 86) (Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften, C-684/16, σκέψεις 73 έως 75).

Εν συνεχεία, όσον αφορά τα αποτελέσματα που αναπτύσσει το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη έναντι των ιδιωτών εργοδοτών, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, μολονότι το άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη διευκρινίζει ότι οι διατάξεις του απευθύνονται στα θεσμικά και λοιπά όργανα και στους οργανισμούς της Ένωσης τηρουμένης της αρχής της επικουρικότητας, καθώς και στα κράτη μέλη, μόνον όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, εντούτοις το εν λόγω άρθρο 51, παράγραφος 1, δεν θίγει το ζήτημα αν οι ιδιώτες αυτοί μπορεί, ενδεχομένως, να έχουν την υποχρέωση τήρησης ορισμένων διατάξεων του εν λόγω Χάρτη και δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι αποκλείει πάντοτε το ενδεχόμενο αυτό. Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, σε περίπτωση που είναι αδύνατη η ερμηνεία εθνικών κανονιστικών ρυθμίσεων όπως οι επίμαχες στις διαφορετικές αυτές κύριες δίκες κατά τρόπο ώστε να συνάδουν προς το άρθρο 7 της οδηγίας 2003/88 και το άρθρο 31, παράγραφος 2, του Χάρτη, το εθνικό δικαστήριο οφείλει επίσης να μεριμνήσει ώστε οι κληρονόμοι του θανόντος εργαζομένου ή ο ενδιαφερόμενος εργαζόμενος να μη στερηθούν τη χρηματική αποζημίωση για την κεκτημένη και μη ληφθείσα άδεια, η καταβολή της οποίας βαρύνει τον οικείο πρώην εργοδότη. Το εθνικό δικαστήριο υπέχει την υποχρέωση αυτή δυνάμει του άρθρου 7 της οδηγίας 2003/88 και του άρθρου 31, παράγραφος 2, του Χάρτη στην περίπτωση που αντίδικοι στη διαφορά είναι ιδιώτης και εργοδότης που είναι δημόσια αρχή και, δυνάμει της δεύτερης από τις διατάξεις αυτές, στην περίπτωση που αντίδικοι στη διαφορά είναι ιδιώτης και ιδιώτης εργοδότης (Bauer και Willmeroth, C-569/16 και C-570/16, σκέψεις 87 έως 92 και σημείο 2 του

24 [Απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Egenberger \(C-414/16, EU:C:2018:257\)](#).

διατακτικού)²⁵ (Max-Planck-Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaften, C-684/16, σκέψεις 76 έως 81 και σημείο 2 του διατακτικού)²⁶.

2.2. Παρακώλυση ή περιορισμός ενωσιακού δικαιώματος ή στέρηση της δυνατότητας πραγματικής απολαύσεώς του

Απόφαση της 30ής Απριλίου 2014, Pflieger κ.λπ. (C-390/12, EU:C:2014:281)

Στο επίκεντρο της υπόθεσης αυτής βρίσκονταν τέσσερις ένδικες διαφορές με κοινό στοιχείο την προσωρινή κατάσχεση, κατόπιν ελέγχων που διενεργήθηκαν σε διάφορα μέρη της Αυστρίας, παιγνιομηχανημάτων, τα οποία θεωρήθηκε ότι είχαν χρησιμοποιηθεί για τη διοργάνωση απαγορευμένων τυχερών παιχνιδιών. Ειδικότερα, η εκμετάλλευση των μηχανημάτων αυτών γινόταν χωρίς την προηγούμενη διοικητική άδεια την οποία επιβάλλει ο αυστριακός ομοσπονδιακός νόμος για τα τυχερά παιχνίδια (Glücksspielgesetz, BGBl. 620/1989).

Το Unabhängiger Verwaltungssenat des Landes Oberösterreich (Ανεξάρτητο Διοικητικό Δικαστήριο του Land Άνω Αυστρίας, Αυστρία), το οποίο επελήφθη των διαφορών, ζήτησε από το Δικαστήριο διευκρινίσεις για τη συμβατότητα της νομικής αυτής ρύθμισης με την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών που κατοχυρώνει το άρθρο 56 ΣΛΕΕ καθώς και με τα άρθρα 15 έως 17, 47 και 50 του Χάρτη. Ειδικότερα, εκτίμησε, μεταξύ άλλων, ότι οι αυστριακές αρχές δεν είχαν αποδείξει ούτε ότι η εγκληματικότητα ή/και η εξάρτηση από τα τυχερά παιχνίδια αποτελούσαν όντως σημαντικό πρόβλημα κατά το επίμαχο χρονικό διάστημα ούτε ότι ο πραγματικός σκοπός της ρύθμισης για το μονοπώλιο για τα τυχερά παιχνίδια ήταν η καταπολέμηση της εγκληματικότητας και η προστασία των παικτών και όχι απλώς η μεγιστοποίηση των εσόδων του Δημοσίου.

Στο πλαίσιο της διαδικασίας ενώπιον του Δικαστηρίου, διάφορες εθνικές Κυβερνήσεις υποστήριξαν ότι ο Χάρτης δεν είχε εφαρμογή εν προκειμένω, διότι ο τομέας των τυχερών παιχνιδιών δεν είναι εναρμονισμένος και, επομένως, οι εφαρμοστέες στον τομέα αυτόν εθνικές ρυθμίσεις δεν συνιστούν εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη.

Συναφώς, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι, όταν διαπιστώνεται ότι εθνική ρύθμιση μπορεί να παρακωλύει την άσκηση μίας ή περισσότερων από τις θεμελιώδεις ελευθερίες που κατοχυρώνονται με τη Συνθήκη και το οικείο κράτος μέλος επικαλείται, ως δικαιολογητικό λόγο, επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, για την εν λόγω ρύθμιση μπορεί να ισχύσει ως δικαιολογητικός λόγος της παρακώλυσης αυτής κάποια από τις εξαιρέσεις που προβλέπει το δίκαιο της Ένωσης μόνον εφόσον αυτό είναι σύμφωνο με τα θεμελιώδη δικαιώματα, των οποίων την τήρηση διασφαλίζει το Δικαστήριο. Κατά το Δικαστήριο, αυτή η υποχρέωση συμφωνίας με τα θεμελιώδη δικαιώματα εμπίπτει προφανώς στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, άρα και του Χάρτη. Επομένως, όταν ένα κράτος μέλος χρησιμοποιεί τις εξαιρέσεις που προβλέπει το δίκαιο της Ένωσης ως δικαιολογητικό λόγο της παρακώλυσης μίας από τις θεμελιώδεις ελευθερίες που κατοχυρώνει η Συνθήκη, πρέπει να γίνεται δεκτό ότι το κράτος

²⁵ Η απόφαση αυτή παρουσιάστηκε στην Έκθεση Πεπραγμένων 2018, σ. 18.

²⁶ Η απόφαση αυτή παρουσιάστηκε στην Έκθεση Πεπραγμένων 2018, σ. 17 και 18.

μέλος «εφαρμόζει το δίκαιο της Ένωσης», κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη.

Κατά συνέπεια, ο Χάρτης είχε εφαρμογή εν προκειμένω. Ειδικότερα, η ρύθμιση που είχε θεσπίσει η Αυστρία στον τομέα των τυχερών παιχνιδιών συνιστούσε περιορισμό της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, την οποία εγγυάται το άρθρο 56 ΣΛΕΕ. Επιπλέον, ως δικαιολογητικοί λόγοι της ρύθμισης αυτής προβάλλονταν οι σκοποί της προστασίας των παικτών και της καταπολέμησης της εγκληματικότητας της σχετικής με τα παιχνίδια αυτά, οι οποίοι συγκαταλέγονται στους επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος που, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, μπορούν να συνιστούν δικαιολογητικούς λόγους για τους περιορισμούς στις θεμελιώδεις ελευθερίες στον τομέα των τυχερών παιχνιδιών. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο δέχτηκε ότι η εξέταση από την άποψη του άρθρου 56 ΣΛΕΕ του περιορισμού που συνιστά η επίμαχη εθνική ρύθμιση κάλυπτε επίσης και τους ενδεχόμενους περιορισμούς στην άσκηση των δικαιωμάτων και ελευθεριών που προβλέπονται στον Χάρτη και έκρινε ότι δεν χρειαζόταν η αυτοτελής εξέταση με γνώμονα τον Χάρτη (σκέψεις 35, 36, 39, 42 και 60) ²⁷.

Αποφάσεις της 13ης Σεπτεμβρίου 2016 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Rendón Marín (C-165/14, EU:C:2016:675) και CS (C-304/14, EU:C:2016:674)

Σε δύο υπηκόους τρίτων χωρών, λόγω του ποινικού ιστορικού τους, κοινοποιήθηκε, αντίστοιχα, άρνηση χορήγησης άδειας διαμονής και απόφαση απέλασης από τις αρχές του κράτους μέλους υποδοχής και ιθαγένειας των ανήλικων τέκνων τους, των οποίων οι ίδιοι είχαν την επιμέλεια και τα οποία ήταν κάτοχοι της ιθαγένειας της Ένωσης. Στην πρώτη υπόθεση (Rendón Marín, C-165/14), ο προσφεύγων ήταν πατέρας δύο ανήλικων τέκνων, ενός αγοριού με ισπανική υπηκοότητα και ενός κοριτσιού με πολωνική υπηκοότητα, των οποίων είχε την αποκλειστική επιμέλεια και τα οποία κατοικούσαν ανέκαθεν στην Ισπανία. Στη δεύτερη υπόθεση (CS, C-304/14), η ενδιαφερόμενη ήταν μητέρα τέκνου βρετανικής υπηκοότητας, το οποίο διέμενε μαζί της στο Ηνωμένο Βασίλειο και του οποίου η ίδια είχε την αποκλειστική επιμέλεια.

Τα αιτούντα δικαστήρια [αντίστοιχα, το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο, Ισπανία) και το Upper Tribunal (Ανώτερο Δικαστήριο, Ηνωμένο Βασίλειο)], τα οποία επιλήφθηκαν των ανωτέρω διαφορών, ζήτησαν από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν η ύπαρξη ποινικού ιστορικού δύναται να δικαιολογήσει, αφ' εαυτής, την άρνηση χορήγησης άδειας διαμονής ή την απέλαση υπηκόου τρίτης χώρας ο οποίος έχει την αποκλειστική επιμέλεια ανήλικου πολίτη της Ένωσης.

Το Δικαστήριο εξήγησε κατ' αρχάς ότι η οδηγία 2004/38 σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία και διαμονή των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους ²⁸ έχει εφαρμογή μόνο στους πολίτες της Ένωσης και στα μέλη των οικογενειών τους που μεταβαίνουν ή διαμένουν σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο του οποίου είναι υπήκοοι. Επομένως, στο πλαίσιο των δύο εξεταζόμενων περιπτώσεων, δικαίωμα διαμονής με βάση την ως άνω οδηγία μπορούσε να χορηγηθεί μόνο στον προσφεύγοντα της πρώτης υπόθεσης και στην Πολωνή κόρη του. Ενώ η οδηγία τύγγανε εφαρμογής μόνο στην περίπτωση ενός εκ των παιδιών,

²⁷ Η απόφαση αυτή παρουσιάστηκε στην Έκθεση Πεπραγμένων 2014, σ. 37.

²⁸ Οδηγία 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ 2004, L 158, σ. 77).

εντούτοις και τα τρία ενδιαφερόμενα στις δύο υποθέσεις παιδιά μπορούσαν να επικαλεστούν, δυνάμει του άρθρου 20 ΣΛΕΕ και με βάση απλώς και μόνον την ιδιότητά τους ως πολιτών της Ένωσης, τα δικαιώματα που απορρέουν από την ιδιότητα αυτή (τα οποία περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα κυκλοφορίας και διαμονής στην επικράτεια των κρατών μελών).

Έπειτα, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι υφίστανται όλως ιδιαίτερες καταστάσεις στο πλαίσιο των οποίων, μολονότι δεν τυγχάνει εφαρμογής το σχετικό με το δικαίωμα διαμονής των υπηκόων τρίτων κρατών παράγωγο δικαίωμα και ο πολίτης της Ένωσης δεν έχει κάνει χρήση της ελευθερίας του κυκλοφορίας, επιβάλλεται η αναγνώριση δικαιώματος διαμονής σε υπήκοο τρίτου κράτους, μέλος της οικογένειας του εν λόγω πολίτη, καθώς η πρακτική αποτελεσματικότητα της ιθαγένειας της Ένωσης θα κατελύετο αν, συνεπεία της μη αναγνώρισης ενός τέτοιου δικαιώματος, ο εν λόγω πολίτης αναγκαζόταν να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης εν όλω θεωρούμενο, στερούμενος, ως εκ τούτου, της δυνατότητας πραγματικής απόλαυσης, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων που πηγάζουν από την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης. Ειδικότερα, κατά το Δικαστήριο, γνώρισμα των ανωτέρω καταστάσεων αποτελεί το γεγονός ότι, μολονότι αυτές διέπονται από κανονιστικές ρυθμίσεις που άπτονται κατ' αρχήν της αρμοδιότητας των κρατών μελών, ήτοι ρυθμίσεις οι οποίες αφορούν το δικαίωμα εισόδου και διαμονής των υπηκόων τρίτων κρατών εκτός του πεδίου εφαρμογής των διατάξεων του παράγωγου δικαίου, οι καταστάσεις αυτές είναι συμφυείς με την ελευθερία κυκλοφορίας και διαμονής πολίτη της Ένωσης, στοιχείο που καθιστά επιβεβλημένη την αναγνώριση στους υπηκόους τρίτων κρατών του εν λόγω δικαιώματος εισόδου και διαμονής εντός του κράτους μέλους όπου διαμένει ο πολίτης της Ένωσης, προκειμένου να μη θιγεί η εν λόγω ελευθερία. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο συνήγαγε ότι και τα τρία ενδιαφερόμενα στις δύο υποθέσεις παιδιά, ως πολίτες της Ένωσης, διέθεταν το δικαίωμα να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στο έδαφος της Ένωσης και ότι, συνεπώς, οιοσδήποτε περιορισμός του εν λόγω δικαιώματος εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης. Κατά το Δικαστήριο, δεδομένου ότι οι δύο επίμαχες καταστάσεις μπορούσαν να οδηγήσουν σε συνακόλουθη αναχώρηση των παιδιών σε περίπτωση που οι γονείς, υπήκοοι τρίτων κρατών, υποχρεώνονταν να εγκαταλείψουν το έδαφος της Ένωσης, οι εν λόγω καταστάσεις μπορούσαν να έχουν ως συνέπεια την αποστέρηση των τριών αυτών παιδιών από την πραγματική απόλαυση, κατά το ουσιώδες μέρος τους, των δικαιωμάτων τους που πηγάζουν από την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης. Επομένως, αυτές οι δύο καταστάσεις εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης.

Τέλος, σε αυτές τις δύο αποφάσεις, το Δικαστήριο επισήμανε ότι το άρθρο 20 ΣΛΕΕ δεν θίγει τη δυνατότητα των κρατών μελών να επικαλούνται εξαίρεση αναγόμενη, μεταξύ άλλων, σε λόγους τήρησης της δημόσιας τάξης και διαφύλαξης της δημόσιας ασφάλειας. Πλην όμως, επισήμανε επίσης ότι, στον βαθμό κατά τον οποίο οι δύο επίμαχες καταστάσεις ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, τα αιτούντα δικαστήρια, κατά την αξιολόγηση αυτών, όφειλαν να λάβουν υπόψη το δικαίωμα για σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, όπως αυτό κατοχυρώνεται από το άρθρο 7 του Χάρτη, άρθρο το οποίο πρέπει να συσχετίζεται με την υποχρέωση συνεκτίμησης του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού, το οποίο αναγνωρίζεται από το άρθρο 24, παράγραφος 2, του Χάρτη (Rendón Marín, C-165/14, σκέψεις 74 έως 81 και 85) (CS, C-304/14, σκέψεις 29 έως 33, 36 και 48).

Απόφαση της 18ης Ιουνίου 2020 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Επιτροπή κατά Ουγγαρίας (Διαφάνεια των οργανώσεων) (C-78/18, EU:C:2020:476)

Το 2017 η Ουγγαρία είχε θεσπίσει νόμο με δεδηλωμένο σκοπό τη διασφάλιση της διαφάνειας των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών που λαμβάνουν δωρεές από την αλλοδαπή (νόμος LXXVI του 2017 περί διαφάνειας των οργανώσεων που λαμβάνουν στήριξη από την αλλοδαπή). Κατά τις διατάξεις του νόμου αυτού, οι εν λόγω οργανώσεις έφεραν υποχρέωση εγγραφής σε μητρώο τηρούμενο από τα ουγγρικά δικαστήρια ως «οργανώσεις-αποδέκτες ενίσχυσης από την αλλοδαπή» εφόσον το ποσό των δωρεών που έλαβαν από άλλα κράτη μέλη ή από τρίτες χώρες κατά τη διάρκεια ενός έτους υπερέβαινε το προβλεπόμενο όριο. Κατά την εγγραφή στο μητρώο, όφειλαν επίσης να δηλώσουν, μεταξύ άλλων, το όνομα των δωρητών οι οποίοι χορήγησαν ενίσχυση το ύψος της οποίας ανερχόταν σε 500 000 ουγγρικά φιορίνια (περίπου 1 400 ευρώ) ή υπερέβαινε το ποσό αυτό, καθώς και το ακριβές ποσό της ενίσχυσης. Η πληροφορία αυτή στη συνέχεια δημοσιευόταν σε δημόσια ηλεκτρονική πλατφόρμα στην οποία παρέχεται δωρεάν πρόσβαση. Επιπλέον, οι οικείες οργανώσεις έπρεπε να αναφέρουν, στον ιστότοπό τους και σε όλες τις δημοσιεύσεις τους, ότι αποτελούν «οργάνωση-αποδέκτη ενίσχυσης από την αλλοδαπή».

Η Επιτροπή προσήψε στην Ουγγαρία ότι παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει βάσει του άρθρου 63 ΣΛΕΕ (περί ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων) καθώς και βάσει των άρθρων 7 («Σεβασμός της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής»), 8 («Προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα») και 12 («Ελευθερία του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι») του Χάρτη επιβάλλοντας, με τη θέσπιση του νόμου αυτού, τέτοιες υποχρεώσεις εγγραφής στο μητρώο, δήλωσης και δημοσιότητας σε ορισμένες κατηγορίες οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών που λαμβάνουν ενίσχυση από την αλλοδαπή υπερβαίνουσα ορισμένο ποσό και προβλέποντας ενδεχόμενες κυρώσεις κατά των οργανώσεων που δεν τηρούν τις υποχρεώσεις αυτές. Προς στήριξη της κανονιστικής αυτής ρύθμισης, η Ουγγαρία επικαλέστηκε, από την πλευρά της, πλείονες σκοπούς, όπως ενίσχυση της διαφάνειας της χρηματοδότησης των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών και προστασία της δημόσιας τάξης και της δημόσιας ασφάλειας μέσω της καταπολέμησης της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας και του οργανωμένου εγκλήματος.

Όσον αφορά τη δυνατότητα εφαρμογής του Χάρτη, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, όταν κράτος μέλος υποστηρίζει ότι μέτρο το οποίο θέσπισε και το οποίο περιορίζει θεμελιώδη ελευθερία την οποία εγγυάται η Συνθήκη ΛΕΕ δικαιολογείται βάσει της Συνθήκης αυτής ή από επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος αναγνωριζόμενο από το δίκαιο της Ένωσης, το μέτρο αυτό πρέπει να θεωρείται ότι συνιστά εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, οπότε πρέπει να είναι σύμφωνο με τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνει ο Χάρτης (σκέψη 101).

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η επίμαχη κανονιστική ρύθμιση συνιστούσε περιορισμό στην ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων, ο οποίος απαγορεύεται από το άρθρο 63 ΣΛΕΕ, και ότι η Ουγγαρία επικαλέστηκε την ύπαρξη επιτακτικού λόγου γενικού συμφέροντος καθώς και τους λόγους που μνημονεύονται στο άρθρο 65 ΣΛΕΕ προκειμένου να δικαιολογήσει τον περιορισμό αυτό. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι οι διατάξεις του νόμου αυτού έπρεπε να συνάδουν προς τον Χάρτη, σύμφωνα δε με την απαίτηση αυτή οι εν λόγω διατάξεις δεν πρέπει να επιβάλλουν περιορισμούς στα δικαιώματα και στις ελευθερίες που κατοχυρώνονται στον Χάρτη ή, σε μια τέτοια περίπτωση, οι εν λόγω περιορισμοί πρέπει να δικαιολογούνται υπό το πρίσμα των απαιτήσεων του άρθρου 52, παράγραφος 1, του Χάρτη. Το

Δικαστήριο έκρινε, επομένως, ότι έπρεπε να εξεταστεί αν οι εν λόγω διατάξεις περιορίζουν τα δικαιώματα που προστατεύονται τα άρθρα 7, 8 και 12 του Χάρτη και, σε καταφατική περίπτωση, αν παρά ταύτα δικαιολογούνται (σκέψεις 102 έως 104).

Απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2020 (τμήμα μείζονος συνθέσεως), Επιτροπή κατά Ουγγαρίας (Τριτοβάθμια εκπαίδευση), (C-66/18, EU:C:2020:792)

Η Επιτροπή προσήψε στην Ουγγαρία ότι παρέβη τις υποχρεώσεις που υπείχε, μεταξύ άλλων, βάσει του άρθρου XVII της Γενικής Συμφωνίας για τις συναλλαγές στον τομέα των υπηρεσιών (στο εξής: GATS)²⁹, των άρθρων 49 και 56 ΣΛΕΕ και του άρθρου 13 («Ελευθερία της τέχνης και της επιστήμης»), του άρθρου 14, παράγραφος 3 («Ελευθερία ίδρυσης εκπαιδευτικών ιδρυμάτων») και του άρθρου 16 («Επιχειρηματική ελευθερία») του Χάρτη εξαρτώντας την άσκηση, στην Ουγγαρία, δραστηριοτήτων παροχής υπηρεσιών διδασκαλίας που οδηγεί στην απόκτηση τίτλου σπουδών από τα εγκατεστημένα εκτός του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου αλλοδαπά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα από τη διττή προϋπόθεση να δεσμεύονται η Ουγγρική Κυβέρνηση και η κυβέρνηση του κράτους της έδρας του εκπαιδευτικού ιδρύματος με διεθνή σύμβαση και να παρέχουν τα εν λόγω ιδρύματα ήδη υπηρεσίες διδασκαλίας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση εντός του κράτους της έδρας τους. Προκειμένου να δικαιολογήσει την κανονιστική αυτή ρύθμιση η οποία συνιστούσε εφαρμογή του άρθρου XVII της GATS, η Ουγγαρία επικαλέστηκε, μεταξύ άλλων, λόγους υπέρτερου γενικού συμφέροντος σχετικούς με την πρόληψη απατηλών πρακτικών εκ μέρους των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και την ανάγκη διασφάλισης υψηλού ποιοτικού επιπέδου της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Όσον αφορά τη δυνατότητα εφαρμογής των διατάξεων του Χάρτη, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, όσον αφορά τη δράση των κρατών μελών, το πεδίο εφαρμογής του Χάρτη ορίζεται στο άρθρο του 51, παράγραφος 1, το οποίο προβλέπει ότι οι διατάξεις του Χάρτη απευθύνονται στα κράτη μέλη, μόνον «όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης». Συναφώς, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η GATS αποτελεί μέρος του δικαίου της Ένωσης. Επομένως, αφενός, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, όταν εκτελούν τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη GATS, τα κράτη μέλη εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη. Το Δικαστήριο υπενθύμισε, αφετέρου, ότι, όταν κράτος μέλος υποστηρίζει ότι μέτρο το οποίο θέσπισε και το οποίο περιορίζει θεμελιώδη ελευθερία την οποία εγγυάται η Συνθήκη ΛΕΕ δικαιολογείται από επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος αναγνωριζόμενο από το δίκαιο της Ένωσης, το μέτρο αυτό πρέπει να θεωρείται ότι συνιστά εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, οπότε πρέπει να είναι σύμφωνο με τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνει ο Χάρτης. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα επίμαχα μέτρα έπρεπε να είναι σύμφωνα με τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνει ο Χάρτης. Αφού διαπίστωσε ότι η Ουγγαρία επικαλούνταν σκοπούς γενικού συμφέροντος προκειμένου να δικαιολογήσει τους περιορισμούς αυτούς, το Δικαστήριο έκρινε ότι έπρεπε να εξεταστεί αν τα μέτρα αυτά περιόριζαν τα θεμελιώδη δικαιώματα στα οποία αναφέρεται η

29 Η Γενική Συμφωνία για τις συναλλαγές στον τομέα των υπηρεσιών είναι παράρτημα της συμφωνίας για τη σύσταση του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ). Η συμφωνία για τη σύσταση του ΠΟΕ υπεγράφη από την Ένωση και εν συνεχεία εγκρίθηκε από αυτήν στις 22 Δεκεμβρίου 1994, με την απόφαση 94/800/ΕΚ (ΕΕ 1994, L 336, σ. 1). Το άρθρο XVII της GATS, με τίτλο «Εθνική μεταχείριση», προβλέπει στην παράγραφο 1 ότι «[ό]σον αφορά το σύνολο των μέτρων των σχετικών με την παροχή υπηρεσιών στους τομείς που περιλαμβάνονται στον πίνακά του και λαμβάνοντας υπόψη τους όρους και περιορισμούς που καθορίζονται σ' αυτόν, κάθε μέλος παρέχει σε υπηρεσίες και φορείς παροχής υπηρεσιών οποιουδήποτε άλλου μέλους μεταχείριση όχι λιγότερο ευνοϊκή από τη μεταχείριση που παρέχει στις οικείες παρεμφερείς υπηρεσίες και [στους δικούς του] φορείς παροχής υπηρεσιών».

Επιτροπή και, σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, αν παρά ταύτα δικαιολογούνται, όπως διατείνεται η Ουγγαρία (σκέψεις 212-216).

III. Υποθέσεις στις οποίες το αιτούν δικαστήριο δεν διαπίστωσε την ύπαρξη συνδέσμου με το δίκαιο της Ένωσης

Απόφαση της 8ης Μαΐου 2014, Pelckmans Turnhout (C-483/12, EU:C:2014:304)

Στο πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης, βελγική εταιρία δραστηριοποιούμενη στον τομέα της κηπουρικής ζητούσε την παύση της πρακτικής διαφόρων ανταγωνιστριών εταιριών να ανοίγουν τα καταστήματά τους επτά ημέρες την εβδομάδα, ενώ η βελγική νομοθεσία επέβαλλε μία ημέρα ανάπαυσης την εβδομάδα. Οι ανταγωνίστριες εταιρίες εκτιμούσαν ότι η επίμαχη ρύθμιση αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης.

Επιληφθέν της υπόθεσης, το rechtbank van koophandel te Antwerpen (εμποροδικείο Αμβέρσας, Βέλγιο) υπέβαλε, αφενός, προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο (για την απάντηση του τελευταίου, βλ. τη διάταξη της 4ης Οκτωβρίου 2012, Pelckmans Turnhout, C-559/11, EU:C:2012:615) και, αφετέρου, ερώτημα περί συνταγματικότητας στο Grondwettelijk Hof (Συνταγματικό Δικαστήριο, Βέλγιο). Το τελευταίο αποφάσισε να απευθύνει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο. Ειδικότερα, στο μέτρο που η επίμαχη ρύθμιση προέβλεπε εξαιρέσεις και δεν είχε εφαρμογή σε όλους τους εμπόρους, το δικαστήριο αυτό διερωτάτο σχετικά με τη συμβατότητά της προς τις αρχές της ισότητας και της απαγόρευσης των διακρίσεων, οι οποίες κατοχυρώνονται μεταξύ άλλων στα άρθρα 20 και 21 του Χάρτη. Συνεπώς, ζήτησε από το Δικαστήριο να ερμηνεύσει τα ανωτέρω άρθρα υπό το πρίσμα του άρθρου 15 («Ελευθερία του επαγγέλματος και δικαίωμα προς εργασία») και του άρθρου 16 («Επιχειρηματική ελευθερία») του Χάρτη, καθώς και των άρθρων 34 έως 36 ΣΛΕΕ (σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων), και των άρθρων 56 και 57 ΣΛΕΕ (σχετικά με την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών).

Το Δικαστήριο έκρινε ότι εν προκειμένω δεν θεμελιωνόταν αρμοδιότητά του να ερμηνεύσει τις μνημονευόμενες διατάξεις του Χάρτη. Για να καταλήξει στο συμπέρασμα αυτό, υπενθύμισε κατ' αρχάς ότι, κατά το άρθρο 94, στοιχείο γ', του Κανονισμού Διαδικασίας του, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως πρέπει να περιλαμβάνει έκθεση των λόγων που οδήγησαν το αιτούν δικαστήριο να υποβάλει ερωτήματα ως προς την ερμηνεία ή το κύρος ορισμένων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, καθώς και της κατά τη γνώμη του σχέσης μεταξύ των διατάξεων αυτών και της επίμαχης εθνικής νομοθεσίας. Συγκεκριμένα, η έκθεση αυτή, όπως και η συνοπτική έκθεση των πραγματικών περιστατικών που απαιτεί το άρθρο 94, στοιχείο α', του Κανονισμού Διαδικασίας, πρέπει να παρέχει στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να ελέγξει, πέραν του παραδεκτού της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, την αρμοδιότητά του να απαντήσει στο υποβληθέν ερώτημα. Το Δικαστήριο διαπίστωσε, όμως, εν προκειμένω ότι η απόφαση περί παραπομπής δεν περιείχε κανένα συγκεκριμένο στοιχείο βάσει του οποίου να είναι δυνατόν να κριθεί ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη έννομη κατάσταση ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, απαραίτητη προϋπόθεση για να μπορεί ένα κράτος μέλος να ζητήσει την ερμηνεία του Χάρτη. Ειδικότερα, κατά το Δικαστήριο, η απόφαση περί παραπομπής ουδόλως διαπίστωνε ότι η διαφορά παρουσίαζε συνδεδεμένα στοιχεία με οποιαδήποτε από τις καταστάσεις που διέπονται από τις διατάξεις της Συνθήκης στις οποίες αναφερόταν το αιτούν δικαστήριο (σκέψεις 16, 20, 22, 23, 26, 27 και διατακτικό).

Διάταξη της 15ης Μαΐου 2019, Corte dei Conti κ.λπ. (C-789/18 και C-790/18, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2019:417)

Οι διαφορές των κύριων δικών αφορούσαν δύο δικαστές του Corte dei Conti (Ελεγκτικού Συνεδρίου, Ιταλία) οι οποίοι ελάμβαναν, επιπλέον της αμοιβής τους ως δικαστών, αποδοχές λόγω προγενέστερης δραστηριότητας ασκηθείσας σε κρατικές οντότητες. Η αμοιβή τους ως δικαστών είχε μειωθεί στο μέτρο που, προστιθέμενη στις αποδοχές αυτές, υπερέβαινε το προβλεπόμενο με την επίμαχη εθνική νομοθεσία ανώτατο όριο.

Επιληφθέν των διαφορών αυτών, το Tribunale amministrativo regionale per il Lazio (διοικητικό πρωτοδικείο Περιφέρειας Λατίου, Ιταλία) ζήτησε από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν η νομοθεσία αυτή συνάδει με πλείονες διατάξεις της Συνθήκης ΕΕ και της Συνθήκης ΛΕΕ, με το άρθρο 15 («Ελευθερία του επαγγέλματος και δικαίωμα προς εργασία»), το άρθρο 20 («Ισότητα έναντι του νόμου»), το άρθρο 21 («Απαγόρευση διακρίσεων») και το άρθρο 31 («Δίκαιες και πρόσφορες συνθήκες εργασίας») του Χάρτη καθώς και με τα άρθρα 3, 5 έως 7, 10 και 15 του Ευρωπαϊκού Πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων. Το αιτούν δικαστήριο επισήμανε ότι δεν μπορούσε να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να υπαχθούν σε αυτή την εθνική κανονιστική ρύθμιση υπήκοοι άλλων κρατών μελών στο πλαίσιο επαγγελματίων που δεν ενέχουν δημόσια εξουσία.

Υπενθυμίζοντας τις απαιτήσεις του περιεχομένου των αιτήσεων προδικαστικής αποφάσεως που προβλέπονται, μεταξύ άλλων, στο άρθρο 94 του Κανονισμού Διαδικασίας του, το Δικαστήριο επισήμανε κατ' αρχάς ότι όλα τα στοιχεία της διαφοράς της κύριας δίκης φαίνονταν να περιορίζονται στο εσωτερικό ενός μόνον κράτους μέλους. Εν συνεχεία, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 45 ΣΛΕΕ δεν μπορεί να αναγνωρίζει δικαιώματα στους προσφεύγοντες της κύριας δίκης, καθώς η διάταξη αυτή δεν έχει εφαρμογή στα επαγγέλματα της δημόσιας διοίκησης ή σε δραστηριότητες που δεν παρουσιάζουν κανένα συνδετικό στοιχείο με οποιαδήποτε από τις καταστάσεις που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης και των οποίων όλα τα στοιχεία περιορίζονται στο εσωτερικό ενός μόνον κράτους μέλους. Διαπιστώνοντας ότι το αιτούν δικαστήριο δεν είχε καταδείξει, παρά τον αμιγώς εσωτερικό χαρακτήρα των διαφορών, ότι οι διαφορές παρουσίαζαν συνδετικά στοιχεία με τις διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, τα οποία θα καθιστούσαν αναγκαία την ζητούμενη προδικαστική ερμηνεία για την επίλυση των διαφορών αυτών, το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι το αιτούν δικαστήριο δεν είχε διευκρινίσει ούτε τους λόγους για τους οποίους έτρεφε αμφιβολίες όσον αφορά την ερμηνεία των διατάξεων της Συνθήκης ΕΕ, της Συνθήκης ΛΕΕ και του Ευρωπαϊκού Πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων ούτε τη σχέση μεταξύ των διατάξεων αυτών και της εφαρμοστέας στις διαφορές που υποβλήθηκαν στην κρίση του εθνικής νομοθεσίας.

Τέλος, όσον αφορά τις διατάξεις του Χάρτη τις οποίες αφορούσαν τα προδικαστικά ερωτήματα, το Δικαστήριο υπενθύμισε την πάγια νομολογία του κατά την οποία, όταν μια έννομη κατάσταση δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο δεν έχει αρμοδιότητα να αποφανθεί επ' αυτής, οι δε διατάξεις του Χάρτη των οποίων ενδεχομένως γίνεται επίκληση δεν μπορούν να θεμελιώσουν αφ' εαυτών τη σχετική αρμοδιότητα. Ως εκ τούτου, στο μέτρο που ούτε το άρθρο 45 ΣΛΕΕ ούτε οι λοιπές διατάξεις που μνημονεύονται στα προδικαστικά ερωτήματα είχαν εφαρμογή, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι διαφορές αυτές δεν φαίνεται να αφορούν εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία εφαρμόζει το δίκαιο της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη, και, επομένως,

έκρινε απαράδεκτες τις αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως (σκέψεις 17 έως 22, 24, 26 έως 30 και διατακτικό).

Διάταξη της 30ής Απριλίου 2020, Marvik Pastrogor και Rodes - 08 (C-818/19 και C-878/19, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2020:314)

Στο πλαίσιο των διαφορών των κύριων δικών, δύο βουλγαρικές εταιρίες παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές είχαν ασκήσει προσφυγή κατά του βουλγαρικού Δημοσίου με αίτημα την επιστροφή φόρου επί της παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές. Συγκεκριμένα, το βουλγαρικό Συνταγματικό Δικαστήριο είχε κηρύξει αντισυνταγματικό τον νόμο που επέβαλε τον φόρο αυτό. Προς στήριξη των προσφυγών τους, οι προσφεύγουσες υποστήριξαν ότι ο φόρος αυτός είχε επιβληθεί κατά παράβαση του δικαίου της Ένωσης, και ειδικότερα της οδηγίας 2009/28³⁰, του άρθρου 16 («Επιχειρηματική ελευθερία») και του άρθρου 17 («Δικαίωμα ιδιοκτησίας») του Χάρτη.

Τα αιτούντα δικαστήρια, ήτοι το Varhoven kasatsionen sad (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Βουλγαρία) στην υπόθεση Marvik Pastrogor (C-818/19) και το Sofiyski Rayonen sad (περιφερειακό δικαστήριο Σόφιας, Βουλγαρία) στην υπόθεση Rodes - 08 (C-878/19), επισήμαναν ότι το βουλγαρικό Συνταγματικό Δικαστήριο είχε ελέγξει μόνον τη συνταγματικότητα του επίμαχου φόρου και όχι τη συμβατότητά του με το δίκαιο της Ένωσης και ζήτησαν από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία επιβάλλει φόρο στην παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές.

Όσον αφορά, κατ' αρχάς, την ερμηνεία της οδηγίας 2009/28, το Δικαστήριο επισήμανε, αφενός, ότι οι διατάξεις της δεν απαγορεύουν στα κράτη μέλη να επιβάλλουν φόρο στην παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές. Αφετέρου, το Δικαστήριο έκρινε ότι η οδηγία αυτή, η οποία δεν είναι μέτρο για την προσέγγιση των φορολογικών διατάξεων των κρατών μελών, δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία θεσπίζει τέτοιο φόρο.

Όσον αφορά, εν συνεχεία, την ερμηνεία του Χάρτη, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι οι διατάξεις του απευθύνονται στα κράτη μέλη μόνον όταν αυτά εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης. Συγκεκριμένα, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στην έννομη τάξη της Ένωσης έχουν εφαρμογή σε όλες τις καταστάσεις που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης, αλλά όχι πέραν των καταστάσεων αυτών. Όταν εθνική νομική κατάσταση δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο δεν έχει αρμοδιότητα να αποφανθεί επ' αυτής και οποιεσδήποτε διατάξεις του Χάρτη των οποίων γίνεται ενδεχομένως επίκληση δεν μπορούν, από μόνες τους, να θεμελιώσουν τέτοια αρμοδιότητα. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η δυνατότητα εφαρμογής των άρθρων 16 και 17 του Χάρτη στις διαφορές της κύριας δίκης μπορεί να διαπιστωθεί μόνον εάν μπορούν να εφαρμοστούν διατάξεις του δικαίου της Ένωσης, τις οποίες επικαλούνται τα αιτούντα δικαστήρια, διαφορετικές από τις διατάξεις του Χάρτη. Εν προκειμένω, όμως, πρώτον, οι επίμαχες καταστάσεις έχουν αμιγώς εσωτερικό χαρακτήρα, δεδομένου ότι στερούνται κάθε διασυννοριακού στοιχείου. Δεύτερον, διαπιστώθηκε ότι η οδηγία 2009/28 δεν έχει εφαρμογή

30 Οδηγία 2009/28/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2009, σχετικά με την πρόωθηση της χρήσης ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και την τροποποίηση και τη συνακόλουθη κατάργηση των οδηγιών 2001/77/ΕΚ και 2003/30/ΕΚ (ΕΕ 2009, L 140, σ. 16).

στην επίμαχη κανονιστική ρύθμιση. Υπό τις συνθήκες αυτές, ελλείψει κάθε άλλης διευκρίνισης στην απόφαση περί παραπομπής σχετικά με άλλη πράξη του δικαίου της Ένωσης την οποία ενδεχομένως εφαρμόζει η εν λόγω κανονιστική ρύθμιση, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν μπορούσε να θεωρηθεί ότι η Δημοκρατία της Βουλγαρίας εφάρμοσε το δίκαιο της Ένωσης κατά την έννοια του άρθρου 51, παράγραφος 1, του Χάρτη. Επομένως, το Δικαστήριο έκρινε εαυτό προδήλως αναρμόδιο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα κατά το μέρος που αφορούν την ερμηνεία των άρθρων 16 και 17 του Χάρτη (σκέψεις 45, 50 έως 53, 55 έως 58, 60 και σημείο 2 του διατακτικού).